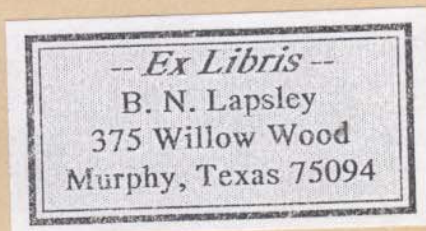

የብሉይ ኪዳን መጻሕፍት
መክፈቻ

የቃለ ሕይወት ሥነ ጽሑፍ ድርጅት
የፖስታ ሣጥን ቁጥር 127
አዲስ አበባ ።

ማሳሰቢያ

ይህንን «የብሉይ ኪዳን መጻሕፍት መክፈቻ» ተብሎ የተዘጋጀውን መጽሐፍ አንብቦ የጨረሰ ሁሉ «የአዲስ ኪዳን መጻሕፍት መክፈቻ» በመባል ከዚህ በፊት የታተመውን መጽሐፍ ማንበብ ይገባዋል። እነዚህ ሁለቱ መጻሕፍት በጠቅላላው ስለ መጽሐፍ ቅዱስ መጻሕፍት በመጠኑ እንዲያስረዱ የተዘጋጁ ስለ ሆነ ለካህን፣ ለተማሪ ሆነ ለማናቸውም ሰው በጣም ጠቃሚ ናቸው።

ማውጫ

	ገጽ
መግቢያ	4
ዘፍጥረት	8
ዘጸአት	9
ዘሌዋውያን	10
ዘጉልቀ	11
ዘዳግም	11
ኢያሱ ወልደ ነዌ	12
መሳፍንት	13
ሩት	14
ሳሙኤል ቀዳማዊ	14
ሳሙኤል ካልዕ	15
ነገሥት ቀዳማዊና ነገሥት ካልዕ	16
ጆኛና ጆኛ ዜና	17
ዕዝራ	18
ነህምያ	19
አስቴር	19
ኢዮብ	20
መዝሙረ ዳዊት	21
ምሳሌ	21
መክብብ	22
መኃልየ መኃልይ ዘሰሉሞን	23
ነቢያት	23
ትንቢተ ኢዩኤል	24
ትንቢተ ዮናስ	25
ትንቢተ አሞጽ	26
ትንቢተ ሆሌዕ	26
ትንቢተ ኢሳይያስ	27
ትንቢተ ሚክያስ	28
ትንቢተ ናሆም	29
ትንቢተ ሶፎንያስ	29
ትንቢተ ኤርምያስ	30
ሰቆቃወ ኤርምያስ	31
ትንቢተ ዕንባቆም	32
ትንቢተ ዳንኤል	32
ትንቢተ ሕዝቅኤል	34
ትንቢተ አብድዩ	35
ትንቢተ ሐጌ	36
ትንቢተ ዘክርያስ	36
ትንቢተ ሚልክያስ	37
በብሉይና በአዲስ ኪዳን መካከል ያሉት ዘመናት	38
መሢሐ	39

መግቢያ

በአሁኑ ዘመን ስለ ትምህርት የሚደረገው ጥረት ከመቼውም ይልቅ ተወዳዳሪ የሌለው ነው። መጻሕፍትንም መመራመር የብዙ ብልሆች ሰዎች መልካም የጊዜ ማሳለፊያ ሆኖአል። መጻሕፍትን በብዛትና በአነስተኛ ዋጋ ማግኘት ይቻላል። እንግዲህ በዚህ በዛሬው ጊዜ ከመጻሕፍት ሁሉ የበላይነት ያለውን መጽሐፍ ቅዱስን በዚህ ህች በኢትዮጵያ ምድር ያሉ ታላላቆችና ታናናሾች የመጀመሪያ ምርጫቸው በማድረግ ሲገለገሉበት ከማየት የበለጠ ደስታ ምን አለ?

መጽሐፍ ቅዱስ ከ2000 ዓመታት በላይ በፈጀ ዘመን 40 በሚሆኑ ሰዎች በእግዚአብሔር መሪነት ተጻፈ። ከእነዚህም መጻሕፍት እንደ ወንጌላት፣ መዝሙረ ዳዊት፣ ዘፍጥረት ያሉትና ሌሎችም ብዙዎች ታወቁ። የቀሩት መጻሕፍት ግን ምንም እንኳን የእግዚአብሔር ቃል ክፍሎች ቢሆኑም ከጥቂት ሰዎች በቀር ያወቃቸው አልነበረም። ዓለም ራሷን ልታጠፋ በተቃረከችበት ጊዜ፤ ራሷ ዓለም በገዛ እጅቆ ለመጥፋት የምትዘጋጅ መሆንዋን በማውሳት በምትጮህበት ጊዜ እግዚአብሔር ለዚህ ዘመን ያለውን አቅድ ማወቅና በየመንገዳችንም ከማዘንበል መወሰን ለየአንዳንዳችን አስፈላጊና ተገቢ ነው።

የዚህ መጽሐፍ ዓላማ ለብሉይ ኪዳን ጥናት በር መክፈት ነው። በእያንዳንዱ መጽሐፍ ውስጥ የሚገኙትን ዋና ዋና አሳቦች ለመከታተል እንዲመች በመተንተን፤ በተጨማሪም በተለይ ሕሊናን ማራኪ የሆኑትን ነገሮች ለመረዳት የሚረዱ ማስታወሻዎች በማድረግ 39ኛው መጻሕፍት ተዘርዝረዋል። መጽሐፉ በጠቅላላ የሚገልጸው በብሉይ ኪዳን ዘመን የእግዚአብሔር ሰዎች የነበሩትን አይሁዳውያን ታሪክ ቅደም ተከተል መሠረት በማድረግ ነው።

በዚህ መጽሐፍ ውስጥ የተጠቀሱት ዘመናት እንደ ኢትዮጵያ አቆጣጠር ነው። አብዛኛዎቹ የትንቢት መጻሕፍት የተጻፉት ፩ኛና ፪ኛ ነገሥት በተጻፈበት ዘመን ነው። በዚህ መጽሐፍ ግን የተሰጣቸው ተራ በመጽሐፍ ቅዱስ እንደሚገኘው ሳይሆን እንደየተጻፉበት ጊዜ ነው።

ለዚህ መጽሐፍ ዝግጅት ከፍተኛ እርዳታ ላደረጉልን ለአቶ እውነቱ አልሎና ለአቶ ግርማ ካሣ ምስጋናችንን እናቀርባለን።

የእኛ ዓላማ አንባቢው ይህን መጽሐፍ በማንበብ ሳይወሰን ከመጽሐፉ በሚያገኘው እርዳታ መጽሐፍ ቅዱስን ለራሱ ጥቅምና ደስታ እንዲያነብና የየዘመኑንም ታላላቅ ሰዎች ያበረከቱትን የመጽሐፍ ቅዱስ ክፍሎች እንዲጠቀምባቸው ነው።

«እውነትንም ታውቃላችሁ፤ እውነትም አርነት ያወጣችኋል።»

(ዮሐንስ 8፡32)

መጽሐፍ ቅዱስ የተጻፈበቸው ጥንታውያን ቋንቋዎች

አብዛኛዎቹ የብሉይ ኪዳን መጻሕፍት በዕብራይስጥ ቋንቋ የተጻፉ ሲሆኑ የአዲስ ኪዳን መጻሕፍት ግን በግሪክ ቋንቋ የተጻፉ ናቸው። ዛሬ ግን መጽሐፍ ቅዱስ ከ1000 በሚበልጡ ቋንቋዎች ተተርጉሞአል። በ500 ዓ. ም. ገደማ መጽሐፍ ቅዱስ ወደ ግዕዝ ተተረጎመ። ከዚያም በኋላ ከግዕዝ ወደ አማርኛ በ1835 ዓ. ም. ተተረጎመ።

የጥንት ጽሑፎች

ብዙ መሬትን እየቂፈሩ የጥንት ነገሮችን የሚያጠኑ ሰዎች በመጽሐፍ ቅዱስ ውስጥ የተጠቀሱትን ጥንታውያን ከተሞች በመቅፈር በመጽሐፍ ቅዱስ ውስጥ የተጻፉትን ብዙ ጽሑፎችን በማግኘታቸው መጽሐፍ ቅዱስ ጥንታዊ መጽሐፍ መሆኑን ይናገራሉ።

በቅርብ ጊዜ በካነዓን በረሀ በየዋሻዎች ውስጥ በብሉይ ኪዳን ውስጥ ከሚገኙት መጻሕፍት አብዛኛዎቹ ተገኝተዋል። ከነዚህም ዋነኛው የኢሳይያስ መጽሐፍ ነበር። ይህ መጽሐፍ 200 ዓመት ከክርስቶስ ልደት በፊት የተጻፈ ሲሆን፤ በዘመቻ ጊዜ በዋሻ እንደሸሸጉት ቀረ። የካነዓን አየር ጠባይ በጣም ደረቅ ስለ ሆነ መጽሐፉ ሳይበሰብስ እስከ ዛሬ ድረስ በደገና ቆየ።

የድሮ ዘመን የጽሕፈት መሣሪያዎች ከዛሬዎቹ በጣም የተለዩ ነበሩ። በብሉይ ኪዳን ዘመን ሦስት ዋና ዋና ዘዴዎች ነበሩ።

1. በወንዝ ዳር በሚበቅል ደንገል ከተባለ ተክል እንደ ወረቀት ያለ ነገር ሠርተው ነበር። የግብፅ አየር ደረቅ በመሆኑ ለብዙ ጊዜ ሳይበሰብስ በመቆየቱ እንዲህ ያለው ጽሑፍ እስከ ዛሬ ድረስ እየተገኘ ይነበባል።

2. አብዛኛውን ጊዜ ከበግ ወይም ከፍየል ቆዳ ብራና እያዘጋጁ ይጽፋ ነበር። ይሁን እንጂ ከደንገል ብራና ወደድ ይል ነበር። ደግሞም ደንገል እርጥበት ሲያገኘው ይበሰብሳል።

3. በአሦር፣ በባቢሎን፣ በፋርስም ሆነ በሌላ አገር በጭቃ ላይ መጻፍ የተለመደ ነበር። የሚጻፈውም ሹል በሆነ ሸምበቆ ነበር። የተጻፈበትንም ጭቃ በእሳት እየለበለቡ ያጠነክሩት ስለ ነበረ እንዲህ ያለው ጽሑፍ ከብዙ ሺህ ዓመታት በኋላ ተገኝቶአል፤ በዚህም የጥንታውያንን ሰዎች ሁኔታና ኑሮ ለማወቅ ተችሎአል።

የመጽሐፍ ቅዱስ ጠቅላላ አከፋፈል

መጽሐፍ ቅዱስ በሁለት ክፍሎች ይከፈላል። እነዚህም ብሉይ ኪዳንና አዲስ ኪዳን ናቸው።

የብሉይ ኪዳን መጻሕፍት መቼ እንደ ተጻፉ

ከብሉይ ኪዳን መጻሕፍት በመጀመሪያ የተጻፈው መጽሐፈ ኢዮብ ነው። ይህ መጽሐፍ የተጻፈው በግምት ከክርስቶስ ልደት በፊት በ1500 ዓመት ነው።

ቀጥሎ ሙሴ የጻፋቸው ከዘፍጥረት እስከ ዘዳግም ድረስ ያሉት መጻሕፍት ሲሆኑ፤ የተጻፉትም ከክርስቶስ ልደት በፊት በ1500 ዓመት ነው። መጽሐፈ ኢያሱ ከነዚህ መጻሕፍት በኋላ ማለት ከክርስቶስ ልደት በፊት በ1400 ዓመት ተጻፈ። መጽሐፈ መሳፍንት ከክርስቶስ ልደት በፊት በ1100 ዓመት የተጻፈ ሲሆን መጽሐፈ ሩትም በዚሁ በተመሳሳይ ዓመት የተጻፈ ይመስላል። ጆኖና ጀኖ ሳሙኤል ከክርስቶስ ልደት በፊት በ1100 ዓመት የተጻፉ ሲሆን መዝሙር፣ ምሳሌ፣ መኃልየ መኃልይና መክብብ ከክርስቶስ ልደት በፊት በ1000 ዓመት ተጻፉ። ጆኖና ጀኖ ዜና፣ ዕዝራ፣ ነህም ያና አስቴር ከክርስቶስ ልደት በፊት በ500 ዓመት የተጻፉ ናቸው።

የትንቢት መጻሕፍት ግን በሦስት ተከፍለዋል። እነዚሁም ከምርኮ በፊት የተጻፉት አሥራ አንዱ መጻሕፍት፣ በምርኮው ጊዜ የተጻፉት ሁለቱ መጻሕፍት፣ ማለት ዳንኤልና ሕዝቅኤል፤ ከምርኮው በኋላ የተጻፉት ሦስቱ መጻሕፍት፣ ማለት ሐጌ፣ ዘካርያስና ሚልክያስ ናቸው። ሚልክያስ የብሉይ ኪዳን የመጨረሻው መጽሐፍ ነው። ስለዚህ በብሉይ ኪዳን ኢየሱስ የመጀመሪያው፣ ሚልክያስ የመጨረሻው የትንቢት መጻሕፍት ይባላል።

የብሉይ ኪዳን ክፍሎች

1. አፊት (ዘፍጥረትና የእስራኤል ታሪክ) ከዘፍጥረት እስከ ዘዳግም።
2. የእስራኤል ታሪክ፤ ከኢያሱ እስከ አስቴር።
3. ግጥም፤ ከኢየሱስ እስከ መኃልየ መኃልይና ሰቆቃው ኤርምያስ ድረስ።
4. ትንቢት፤ ከኢሳይያስ እስከ ሚልክያስ፤ ከሰቆቃው ኤርምያስ በቀር።

የብሉይ ኪዳን መጻሕፍት ለማን እንደ ተጻፉ

ሀ) ከዘፍጥረት ምዕራፍ ፩ እስከ ፲፩ ድረስ እግዚአብሔር በጠቅላላው ስለ ሰው እንዳሰበ ያሳያል።

ለ) ከዘፍጥረት ምዕራፍ ፲፪ እስከ ሐዋርያት ሥራ ምዕራፍ ፱ ድረስ አብዛኛው ለአይሁድ እንደ ተጻፈ ልናይ እንችላለን። የሆነ ሆኖ እንደ ዮናስ ያሉ አንዳንድ መጻሕፍት ለአሕዛብ ተጽፈዋል።

የአዲስ ኪዳን መጻሕፍት ዋነኞቹ ክፍሎች

አዲስ ኪዳን በአራት ክፍሎች ይመደባል። እነዚሁም፡—

1. ወንጌል፤
2. የሐዋርያት ሥራ፤
3. መልእክቶች፤
4. ትንቢት ወይም የዮሐንስ ራእይ ናቸው።

የአዲስ ኪዳን መጻሕፍት መቼ እንደ ተጻፉ

ከአዲስ ኪዳን መጻሕፍት በመጀመሪያ የተጻፉት ሁለቱ የሐዋርያው ጳውሎስ መልእክቶች ወደ ገሳትያና ጆኖ ተሰሎንቄ ናቸው። እነርሱም የተጻፉት ምናልባት

በ47 ዓ. ም. ሳይሆን አይቀርም። በመጨረሻ የተጻፈው የዮሐንስ ራስይ ሲሆን የተጻፈበትም ጊዜ ምናልባት በ69 ዓ. ም. ይሆናል።

ዋነኞቹ የአዲስ ኪዳን ጸሐፊዎች

ከሌሎቹ ሁሉ ብዙዎቹን የአዲስ ኪዳን መጻሕፍት የጻፈው ጳውሎስ ነው። ቀጥሎም ዮሐንስ ሲሆን ከእርሱ የሚለጥቁት ሉቃስና ጴጥሮስ ናቸው። የቀሩት ግን አንዳንድ መጻሕፍት ብቻ ነው የጻፉት።

በመጽሐፍ ቅዱስ ውስጥ የሚገኙት ቀጥሮችና ምዕራፎች

መጽሐፍ ቅዱስን በመጀመሪያ የጻፉት ሰዎች በምዕራፎችና በቀጥሮች አልወሰኑትም። መጽሐፍ ቅዱስ በምዕራፎች የተከፈለው በአሥራ ሦስተኛው መቶ ዓመት በእንግሊዝ አገር ሲሆን ምዕራፎቹ ደግሞ በቀጥሮ የተከፋፈሉት በ1543 ዓ. ም. በፈረንሳይ አገር ነው።

በየገጹ ግርጌ የሚገኙት ጥቅሶች

እነዚህ በመጽሐፍ ቅዱስ በልዩ ልዩ ስፍራዎች ተመሳሳይነት ያላቸውን ክፍሎች የሚያመለክቱ ጥቅሶች በመጀመሪያ መጽሐፍ ቅዱስን በጻፉት ሰዎች የተደረጉ አይደሉም፤ ነገር ግን የመጽሐፍ ቅዱስ ሊቃውንት በምርምር እንደ ትምህርቱ ተመሳሳይነት ከልዩ ልዩ የመጽሐፍ ቅዱስ ክፍሎች በግያያዝ በአዲስ ኪዳን ጠቅሰዋቸዋል።

ቅዱሳን ሰዎች በመንፈስ ቅዱስ ተመርተው መጽሐፍ ቅዱስን እንዴት እንደ ጻፉ

«የእግዚአብሔር ሰው ፍጹምና ለበጎ ሥራ ሁሉ የተዘጋጀ ይሆን ዘንድ፤ የእግዚአብሔር መንፈስ ያለበት መጽሐፍ ሁሉ ለትምህርትና ለተግባር ልብንም ለማቅናት በጽድቅም ላለው ምክር ደግሞ ይጠቅማል።»

ጀኖ ጢዋቲዎስ [፡ I] እና [I]

ይህ ጥቅስ በእግዚአብሔር ፈቃድ የተጻፉ መጻሕፍት ሁሉ በሰው ፈቃድ ሳይሆን በራሱ በእግዚአብሔር የተጻፉ መሆናቸውንና ጸሐፊዎቹንም የእግዚአብሔር መንፈስ ቅዱስ እንዳስጸፋቸው በግልጽ ያረጋግጣል።

እግዚአብሔር ለእነዚያ ሰዎች አስደናቂና ፍጹም የሆነ ዕውቀት ሰጣቸው። መጽሐፍ ቅዱስን የጻፉት ሰዎች የእግዚአብሔር መንፈስ በሦስት ጠቅላላ ሁኔታዎች ረዳቸው።

1. ከመጻፋቸው በፊት በነበሩት ጊዜያት የሆነውን ሁሉ በግልጽ አሳያቸው። ለምሳሌ ያህል ሙሴ ስለ ኖኅ እውነተኛ ታሪክ፤ ስለ ምድር ፍጥረትና እንዲሁም ስለ ሌሎች ነገሮች በመንፈስ ቅዱስ ኃይል በመረዳት ሊጽፍ ቻለ።

2. መንፈስ ቅዱስ መጽሐፍ ቅዱስን የጻፉትን ሰዎች የእግዚአብሔርን መልእክት በትክክል በጊዜው ለነበሩት ሕዝቦች እንዲያስተምሩ አደረጋቸው።

3. መንፈስ ቅዱስ እነዚህን ጸሐፊዎች ወደ ፊት ስለሚሆነው ሁሉ እንዲጽፉና እንዲያስተምሩ፤ ማለት ትንቢት እንዲጽፉና እንዲናገሩ አደረጋቸው። በሌላ አነጋገር እነዚያ ጸሐፊዎች ያለፈውን፣ በጊዜው የነበረውንና ወደ ፊት የሚሆነውን በትክክል እንዲናገሩ በመንፈስ ቅዱስ መሪነት ተበረታተው ነበር ማለት ነው።

ዘፍጥረት

የተጻፈበት ዘመን፡— በግምት ከክርስቶስ ልደት በፊት በ1425 ዓመት ነው።

ጸሐፊው፡— ሙሴ ነው።

ዋናው አሳብ፡— ስለ ትውልድ፣ ስለ ሰማይና ምድር፣ ስለ ወንድና ሴት፣ ስለ ኃጢአት፣ ስለ ዘርና ቋንቋ፣ ስለ ሥራ፣ ስለ መሥዋዕትና ሥልጣኔ፣ ስለ ሌሎችም ነገሮች አጀማመር መግለጽ ነው።

አስተዋጽኦ፡—

1. ፍጥረት (ም. 1—2)
2. የሰው መፈተንና መውደቅ (ም. 3—4)
3. የጥፋት ውኃ (ም. 5—9)
4. የዓለም ሕዝብ ትውልድና ዝርዝር እንዲሁም የቋንቋ መደብላለቅ (ም. 10—11)
5. የአብርሃም ታሪክ (ም. 12—23)
6. የይስሐቅ ታሪክ (ም. 24—26)
7. የያዕቆብ ታሪክ (ም. 27—36)
8. የዮሴፍ ታሪክ (ም. 37—50)

ማስታወሻ፡—

1. የኖኅ መርከብ ያረፈው በአራራት ተራራ ነበር። ይህም ስፍራ አሁን በደቡባዊ ሱዳን ይገኛል።

2. መሬትን የሚቂፍሩ መርማሪዎች በምዕራፍ 11 የተሰጠውን (የተገለጠውን) የባሌል ግምብ መሳይ ሕንፃዎች በባቢሎን ብዙ አግኝተዋል።

3. አብርሃም ይኖርበት የነበረው ከተማ ማለት ዑር ተቋፍሮ በዘመኑ ስለ ነበረው ሁናቲ ሁሉ በብዙ ለማወቅ ተችሎአል። ከቤተ መቅደሱ ፍራሽ ሰዎቹ ለሠረቃ ይሰግዱ እንደ ነበረ ታወቀ፤ በዚያን ጊዜ በነበረው ትምህርት ቤትም ተማሪዎቹ ምን እንደ ተማሩና እንዳጠኑ የሚገልጹ ብዙ ጠቦች ተገኝተዋል። ማደሪያ ቤቶቹም ከጡብ የተሠሩ ደንበኛ ፎቅ ቤቶች ነበሩ። እንዲሁም ብዙ ሌሎች ነገሮች ተገኝተዋል።

4. የአብርሃም ቃል ኪዳን በዘፍጥረት 12፡1—3 በመጀመሪያ ከእግዚአብሔር ተሰጠ። ይህ ኪዳን ከአብርሃም ጀምሮ እስከ ክርስቶስ መምጫ ድረስ እግዚአብሔር በአይሁድ መካከል ለሚሠራው ሥራ መሠረት ሆኗል። ኪዳኑም ለአብርሃም ብዙ ጊዜ ተደጋገመ። ለልጁ ለይስሐቅና (ዘፍጥ. 26፡3—4) ለልጅ ልጁም ለያዕቆብ ተሰጠ። (ዘፍጥ. 28፡13—15)

5. አብርሃም የአይሁድ ሕዝብ አባት ብቻ ሳይሆን ለአረብ ሕዝቦችም አባት ነው። የአረብ ወገን አጀማመር እንዴት እንደ ሆነ በምዕራፍ 16፣ 19፣ 37 ና 38፣ 25፣ 1 — 4 ና 23 — 25 ይገልጻል።

6. የሰዶምና የገሞራ ከተማዎች አሁን የጨው ባሕር ተብሎ በግብፃውያን ውስጥ እንደ ሆኑ ታስቦአል።

7. የዮሴፍና የክርስቶስ ታሪክ ይመሳሰላሉ፤ ምሳሌም ይሆናሉ።

ሀ) ሁለቱም በወንድሞቻቸው ተጠሉ።

ለ) ሁለቱም ለእንግዶች ተሸጡ (አልፈው ተሰጡ።)

ሐ) ሁለቱም በሩቅ አገር ተዋረዱ።

መ) በኋላም ከፍ ብለው ተከበሩ።

ሠ) በወንድሞቻቸውም ላይ ዳኞች ሆኑ።

ረ) ለወንድሞቻቸውም መዳኛ (መድኃኒት) ሆኑ።

ሰ) በሕይወታቸውም ምንም በደል አልተገኘም።

ዘጸአት

ጸሐፊው፡— ሙሴ ነው።

የተጻፈበት ዘመን፡— በግምት ክርስቶስ ልደት በፊት በ1425 ዓመት ነው።

ዋነኛው ሰው፡— ሙሴ ነው።

ዋናው አሳብ፡— የእስራኤል ልጆች ከግብፅ ባርነት ነፃ ስለ መውጣታቸውና አሪትን ስለ መቀበላቸው ነው።

አስተዋጽኦ፡—

1. የእስራኤል ልጆች በግብፅ እንደ ተጨነቁ (ም. 1)

2. የሙሴ አስተዳደግ (ም. 2)

3. በግብፅ ላይ ከእግዚአብሔር የወረዱት መቅሰፍቶች (ም. 3 — 12)

4. የእስራኤላውያን ከግብፅ መውጣት (ም. 13 — 18)

5. ለእስራኤላውያን ሕግ እንደ ተሰጠና ድንኳን እንደ ተሠራ (ም. 19 — 40)

ማስታወሻ፡—

1. ይህ መጽሐፍ ብዙ ምሳሌዎች ይገኙበታል።

ለምሳሌ፡— ሀ) የፋሲካው በግ፣ ክርስቶስ የእግዚአብሔር በግ ሆኖ መታረዱ ንፍ ለኃጢአተኞች ደሙን ማፍሰሱን ያመለክታል።

ለ) እስራኤላውያንን በቀን የደመና፣ በሌሊት የአሳት ዓምድ ይመራቸው እንደ ነበረ ዛሬም አማኞችን ክርስቶስ በመንፈስ ቅዱስ ይመራቸዋል።

ሐ) መና በበረሀ ለእስራኤላውያን እንደ ተሰጠ ክርስቶስ በዚህ ዓለም በእውነት ለሚያምኑት የሕይወት እንጀራ ነው።

መ) ውኃ ከድንጋይ እንዳገኘ እንዲሁም ክርስቶስ የሕይወት ውኃ ነው።

ሠ) ሙሴ እጁን ዘርግቶ ለእስራኤላውያን እንደ ጸለየ (ም. 17 : 8 — 13) በአሁኑ ዘመን ክርስቶስ እኛ ከዓለም ችግርና መከራ ለማረፍና ጠላቶቻችንንም ድል ለማድረግ እንድንችል ያማል ደናል ። (ዕብ. 7 : 25)

2. ሰንበት ለአይሁድ ሕዝብ በቀር ለሌላ ለማንም አልተሰጠም ። (ዘጸአት 31 : 12 — 17) ዛሬ ግን በዚህ በክርስቲያን ዘመን ከእሁድ በስተቀር ሁሉ የሥራ ቀን ነው ። እሁድን ግን ለእግዚአብሔር በማስረከብ ምስጋና የሚቀርብበት ቀን ነው ።

3. በግብፃውያን ላይ መቅሰፍት ያደረሱባቸው አብዛኛውን ጊዜ ያመለካቸው ነገሮች ነበሩ ። ለምሳሌ ያህል ከመቅሰፍቶቹ አንዳንዶቹ የአባይ ወንዝ ጓጉንቸዋልና የትበያው ቅማሎችን የመሳሰሉ ናቸው ።

ዘሌዋውያን

የመጽሐፉ ስም ከሌዋውያን ነገዶች የተወረሰ ነው ።

ጸሐፊው ፡— ሙሴ ነው ።

የተጻፈበት ዘመን ፡— በግምት ከክርስቶስ ልደት በፊት በ1425 ዓመት ነው ።

የመጽሐፉ መክፈቻ ቃላት ፡— «ቅድስና» ና «ሥርየት» ናቸው ።

ቅድስና በመጽሐፉ ውስጥ እስከ 87 ጊዜ ተጽፎ ይገኛል ።

ሥርየት ደግሞ እስከ 45 ጊዜ ተጽፎ ይገኛል ።

ዋናው አሳብ ፡— ስለ እስራኤል ሕዝብ መናገር ነው ።

አስተዋጽኦ ፡—

1. አምስቱ የመሥዋዕት ዓይነቶች (ም. 1 — 7)

2. የካህናት ሕግጋት (ም. 8 — 10)

3. ለእስራኤል የተሰጡ ልዩ ልዩ ሕጎች (ም. 11 — 22)

4. የአይሁድ በዓላት (ም. 23)

5. እስራኤላውያን ወደ ተስፋው ምድር ሲገቡ እንዲጠብቁ የተሰጣቸው ትእዛዛት (ም. 24 — 27)

ማስታወሻ ፡—

1. እያንዳንዱ መሥዋዕት የክርስቶስን ሥራ የሚያመለክት ነው ።

2. እነዚህ ሕግጋት የተሰጡት ለአይሁድ ሕዝብና ከእነርሱ ጋር አብረው ይኖሩ ለነበሩት (አይሁድ ላልሆኑት) ሕዝብ ብቻ ነበር እንጂ ለመላው ዓለም አልነበረም ። ይህም ማለት በሙሴ በኩል እግዚአብሔር ይተዳደሩበት ዘንድ የሰጣቸው ሕግ — መንግሥት ነበር ። የአይሁድ ሕዝብ ከሌሎች የተለዩ ነበሩ ፤ እግዚአብሔርም የተመለከታቸው ለብቻቸው ነበር ። ለምሳሌ ግዝረትና ሰንበትን መጠበቅ የአይሁድ ሕዝብ የተለዩ ሥርዓቶች ነበሩ ። (ዘፍጥ. 17 : 9 — 14 ፤ ዘጸአ. 31 : 12 — 17)

3. እንስሳትና ወፎች ንጹሕ የሆኑትና (የሚበሉትና) ንጹሕ ያልሆኑት (የማይበሉት) ተለይተው ነበር ። ይህ ሕግ በክርስቶስ ተደመሰሰ ። (ማር. 7 : 19 ፤ እንዲሁም የሐዋ. ሥራ 10 : 12 — 15 ተመልከት ።)

ዘጉልቀ

ጸሐፊው፡— ሙሴ ነው።

የተጻፈበት ዘመን፡— በግምት ከክርስቶስ ልደት በፊት በ1425 ነው።

ዋናው አሳቡ፡— እስራኤላውያን ከደብረ ሲና ወደ ከነዓን እስኪገቡ ድረስ ለአርባ ዓመታት የሆነውን ታሪክ መግለጽ ነው። ከዚህም ዋና አሳብ የምንግረው በእግዚአብሔር ስናምን በእርሱ ኃይል፣ አቅድና መሪነት በሕይወታችን ደስታ የሚኖረን መሆኑንና በመጨረሻም የተስፋ ርስታችንን ለመውረስ መቻላችንን ነው።

አስተዋጽኦ፡—

1. ልዩ ልዩ አስተያየት ስለ እስራኤል ሕዝብ (ም. 1—6)
2. ወደ ከነዓን ጉዞ መጀመር (ም. 7—11)
3. የአሮንና የማርያም ማመፅ (ም. 12)
4. ወደ ተስፋ ምድር የተላኩ ሰላዮች (ም. 13—14)
5. በበረሃ መዞር (ም. 15—25)
6. አዲስ ትውልድና ወደ ተስፋ ምድር ለመግባት መዘጋጀት (ም. 26—36)

ማስታወሻ፡—

1. ዝናብ የሆኑት የክርስቶስ ምሳሌዎች፡—

ሀ) በሙሴ የተመታ ድንጋይ (ም. 20፡7—11፤ 1 ቆሮ. 10፡4 ተመልከት)

ለ) የናስ አባብ (ም. 21፡6—9፤ ዮሐ. 3፡14 ተመልከት)

2. ሰዎች በሰባት ነገሮች እንደ አጉረመረሙ፡—

ሀ) በመንገድ (ም. 11፡1—3)

ለ) በምግብ (ም. 11፡4—6)

ሐ) በኃያላን (ም. 13፡33)

መ) በመሪዎች (ም. 16፡3)

ሠ) በእግዚአብሔር ፍርድ (ም. 16፡41)

ረ) በበረሃ (ም. 20፡2—5)

ሰ) በመና (ም. 21፡5)

3. በምድረ በዳ የእስራኤል ልጆች የደረሱባቸው ከተማዎች ዛሬ ጠፍተዋል። ከእነርሱም ብዙዎቹ መሬትን እየቁረሩ በሚያጠኑ ሰዎች ተቈፍረዋል። እነዚህም አገሮች ዛሬ ደረቅ፣ ባዶና ጥቅመ—ቢስ ናቸው።

ዘዳግም

ጸሐፊዎቹ፡— ምናልባት ሙሴና ኢያሱ ሳይሆኑ አይቀሩም።

የተጻፈበት ዘመን፡— ከክርስቶስ ልደት በፊት በ1408 ዓመት የእስራኤል ልጆች ወደ ተስፋይቱ ምድር ከመግባታቸው ቀደም ብሎ ነበር።

ዋናው አሳብ፡— አራቱን የሙሴን መጽሐፈ ቅምህርት እንደ ገና መናገር ነው።

1. የዘፍጥረት መጽሐፍ፡— እግዚአብሔር አይሁዶችን ከሌሎች ሕዝብ ቅዱሳን እንዲሆኑ መምረጡን።

2. ዘጸአት ፡— ደኅንነት ማግኘትና በእግዚአብሔር ከባርነት መውጣት ።
3. ዘሌዋውያን ፡— የእግዚአብሔርና የሰዎች ቅድስና ።
4. ዘኑልቀ ፡— የእግዚአብሔር መሪነት ለእግዚአብሔር ሰዎች መገኘት ።

አስተዋጽኦ ፡—

1. በሙሴ መሪነት የሆነ የእስራኤላውያን ታሪክ መደገም ። (ም. 1 — 4)
2. ከእግዚአብሔር የተሰጡት ሕግጋት ተደጋግመው እንዲነገሩ ፤ ሕዝቡም ሕግጋቱን እንዲከተሉ ምክር መስጠት ። (ም. 5 — 26)
3. ለሰዎች የተሰጡ ምርጫዎች ፤ በመታዘዝ በረከትን ማግኘት ፤ ባለመታዘዝ ርግማንን መቀበል ። (ም. 27 — 30)
4. ወደ ፊት የሚሆኑ አንዳንድ ነገሮችን መግለጽ ፡—
 ሀ) የሙሴ ሞት ።
 ለ) የኢያሱ በእግዚአብሔር ኃይል ሥልጣንን ማግኘትና ድል ማድረግ ።
 ሐ) የሰዎች በመንፈስ መቀዝቀዝና መቀጣት ። (ም. 31)
5. የመጨረሻዎቹ የሙሴ መዝሙርና በረከት ። (ም. 32 — 33)
6. በናባ ተራራ የሙሴ የተስፋ ምድርን መመልከትና መሞት ። (ም. 34)

ኢያሱ ወልደ ነዌ

ጸሐፊው ፡— ምናልባት ራሱ ኢያሱ ሳይሆን አይቀርም ። ምክንያቱም በመጽሐፉ ውስጥ ዋናው ሰው ራሱ በመሆኑ ነው ። ቃዴስ ቦርኔ በተባለ ስፍራ በእግዚአብሔር ላይ ከግመፁት እስራኤላውያን የተረፉት ኢያሱና ካሌብ ብቻ ነበሩ ። (ዘኑልቀ 14 ፡ 26 — 38 ተመልከት ።)
 «ኢያሱ» ደኅንነት ማለት ሲሆን «ኢየሱስ» ከሚለው ስም ጋር የተመሳሰለ ነው ።

ታሪኩ የሆነበት ዘመን ፡— ምናልባት ከ1408 — 1383 ከክርስቶስ ልደት በፊት ይመስላል ።

ዋናው አሳብ ፡— ወደ ተስፋ ምድር መመለስና ማሸነፍ ነው ። በዚያን ጊዜ ያፅቆብ ከነፃንን ለቅቆ ወደ ግብፅ በሄደ ጊዜ ወደ 400 ዓመታት ተጠግቶ ነበር ።

አስተዋጽኦ ፡—

1. የዮርዳኖስን ወንዝ ተሻግረው ወደ ከነዓን መድረስ ። (ም. 1 — 5)
2. ከነዓንን ማሸነፍ ። (ም. 6 — 12)
3. አገሩ በእስራኤል ነገዶች እንደ ተከፋፈለ ። (ም. 13 — 22)
4. የመጨረሻው የኢያሱ ምክርና ሞት ። (ም. 23 — 24)

ማስታወሻ ፡—

1. ሙሴና ኢያሱ ክርስቶስን ይመስላሉ ። ለምሳሌ ሙሴ እስራኤላውያንን ከግብፅ ባርነት ሲያወጣቸው ኢያሱ ደግሞ ወደ ተባረከው ምድር መራቸው ።
2. በአብርሃም ጊዜ እንደ ምልክት የነበረው የግርዘት ደንብ ታደሰ ። (ም. 5)
3. ያልተናዘዝነው ኃጢአት በሕይወታችን መገኘት በአካን ድንኳን እንደ ነበረው ኃጢአት ሁልጊዜ መሸነፍንና ማዘንን ያመጣል ። (ም. 7)

መሳፍንት

ጸሐፊው፡— ምናልባት ሳሙኤል ነው።

ታሪኩ የሆነበት ዘመን፡— ጸሐፊው ማለት ሳሙኤል በግምት ከክርስቶስ ልደት በፊት በ1100 ዓመት የኖረ ሲሆን በዚህ መጽሐፍ ውስጥ የሚገኘው ታሪክ በግምት ከ1383—1104 (ማለት ለ230 ዓመታት) የተደረገ ነው።

ዋናው አሳብ፡— የእስራኤል ልጆች ደንበኛ ንጉሥ እንዳልነበራቸውና በእግዚአብሔር ተመርጠው ከጠላቶቻቸው በአዳኑአቸው መሳፍንት መገዛታቸውን መግለጽ ነው። ይህም አሳዛኝ የሆነ ጊዜ ቀደም ብሎ በሙሴ ተገልጦ ነበር። (ዘዳግ. 31፡16—21) በሕዝቦቹ ላይ መንፈሳዊና ሥጋዊ መለዋወጥ ሆነ። ይኸውም ቀጥሎ እንደ ተመለከተው ነው፡—

እግዚአብሔርን እየታዘዙና
ጠላቶቻቸውን ድል እየነሱ
በሰላም መኖር።

እግዚአብሔር መሪ
የሚሆናቸውን መርጦ
ማስነሣት።

እግዚአብሔርን መርሳትና
ሌሎች አማልክትን ማምለክ።

በጠላት መጨነቅ።

ኃጢአት ማድረግ፤ ንስሐ
መግባትና ለእርዳታ ወደ
እግዚአብሔር መጮህ።

አስተዋጽኦ፡—

1. እስራኤላውያን የከነዓን ነዋሪዎችን በፍጹም እንዲያጠፉ የተሰማቸውን ትእዛዝ ሳይፈጽሙ መቅረታቸው። (ም. 1፡1—2፡5)
2. የመጽሐፉ ዋና አርዕስት፤ ከእግዚአብሔር መራቅ፤ መጨነቅ፤ መናዘዝ፤ የመስፍን መመረጥና መዳን ናቸው። (ም. 2፡6—3፡6)
3. የመጀመሪያው መከራ፤ የመስጴጦምያ ጠላቶቻቸው፤ አዳኞቻቸው፤ ጎቶን ያል። (ም. 3፡7—11)
4. ሁለተኛው መከራ፤ የሞዓበውያን፤ አማሌቃውያን ጠላቶች እንደ ተነሡባቸው። አዳኞቻቸው፤ ናዖድ። (ም. 3፡12—31)
5. ሦስተኛ መከራ፤ ጠላቶቻቸው፤ ከነዓናውያን፤ አዳኞቻቸው፤ ዲቦራና ባርቅ። (ም. 4—5)

6. አራተኛ መከራ፤ ጠላቶቻቸው፡ ምድያም፤ አዳኛቸው፡ ጌዴዎን።
(ም. 6፡1 — 8፡32)
7. አምስተኛ መከራ፤ ጠላታቸው፡ አቤሜሌክ፤ አዳኞቻቸው፡ ቶላና አያ
ዕር። (ም. 8፡33 — 10፡15)
8. ስድስተኛ መከራ፤ ጠላቶቻቸው፡ አሞናውያን፤ አዳኛቸው፡ ዮፍታሔ።
(10፡6 — 12፡15)
9. ሰባተኛ መከራ፤ ጠላቶቻቸው፡ ፍልስጥኤማውያን፤ አዳኛቸው፡
ሶምሶን። (13 — 16)
10. የሰዎቹ በእግዚአብሔር አለመታመን ምሳሌ። (ም. 17 — 18)
11. የሰዎቹ የግብረ ገብነት ምሳሌ። (ም. 19 — 20)

ሩት

ጸሐፊው፡— ያልታወቀ ነው፤ ምናልባት ሳሙኤል ይሆናል።

ታሪኩ የሆነበት ዘመን፡— በግምት ከ1150 — 1100 ከክርስቶስ ልደት በፊት በመሳ
ፍንት ዘመን ወደ መጨረሻ ግድም ነበር።

ዋናው አሳብ፡— አይሁድ ስላገባች ስለ አንዲት አሕዛባዊት ልጃገረድ መግለጽ ነው።
እርሷም አማቷን ተከትላ ወደ ከነዓን ሄደች፤ እዚያም የታላቁ ንጉሥ ዳዊት
አያት ለመሆን በቃች።

አስተዋጽኦ፡—

1. የአቤሜሌክ ቤተ ሰብ በሞዓብ አገር። (ም. 1)
2. ሩት ከቦዴዝ ማሳ ውስጥ እንደ ለቀመች። (ም. 2)
3. ሩት በቦዴዝ አውድማ እንደ ተኛች። (ም. 3)
4. ሩት የቦዴዝ ሚስት እንደ ሆነች። (ም. 4)

ማስታወሻ፡—

1. በዚህች መጽሐፍ ብዙ ምሳሌዎች ይገኛሉ። ኑኃሚን፡— በስደት ወደ
አምላኩ የሚመለሰውን ክርስቲያን ትመስላለች። ደርፋ፡— የእግዚአብሔርን በረከት
የማይቀበለውን ኃጢአተኛ ትመስላለች። ሩት፡— የእግዚአብሔርን በረከት የሚቀበ
ልና የሚባረክ ኃጢአተኛን ትመስላለች። ቦዴዝ፡— የኃጢአተኞች አዳኝ የሆነውን
ክርስቶስን ይመስላል።

2. ሩትና ረዓብ በክርስቶስ የትውልድ መስመር አሕዛብ ነበሩ። (ኢያሱ 2፡1
ተመልከት።)

3. ሞዓባውያን ከአብርሃም ወንድም ልጅ ከሎጥ ነገድ ነበሩ። እነርሱም
እውነተኛውን አምላክ አላመለኩም። ነገር ግን ልጆቻቸውን መሥዋዕት እያቀረቡ
ሌላ አምላክ ያመልኩ ነበር።

ሳሙኤል ቀዳማዊ

ጸሐፊዎቹ፡— ሳሙኤል (ምዕራፍ 1 — 24)፤ ናታን ጋድ (ም. 25 — 31) ናቸው።

ታሪኩ የሆነበት ዘመን፡— ሳሙኤል ከክርስቶስ ልደት በፊት በ1068 ዓመት የሞተ

ይመስላል። በዚህ መጽሐፍ ታሪኩ ከክርስቶስ ልደት በፊት ከ1158 — 1063

ዓመታት የቆየ ይሆናል።

ዋናው አሳብ፡— ሀ) የመሳፍንት ዘመን ማለቅ ። (ሳሙኤል የመጨረሻው መስፍን ነበር ።)

ለ) የነቢያት መነሣት ። (ሳሙኤል የመጀመሪያው ነቢይ ነበር ።)

ሐ) የነገሥታት መነሣት ። (ሳኦል የመጀመሪያው ንጉሥ ነበር ።)

አስተዋጽኦ፡—

1. ዒሊና ሳሙኤል (ም. 1—7)
2. ሳሙኤልና ሳኦል (ም. 8—15)
3. ሳኦልና ዳዊት (ም. 16—31)

ማስታወሻ፡—

1. ዒሊ የኖረው ምናልባት በሶምሶን ጊዜ ነው ።

2. ደኅንነት የማግበራዊ ሳይሆን የግል ጉዳያችን መሆኑን ከዒሊ ልጆች ልንረዳ እንችላለን ። አንድ አባት መልካም የእግዚአብሔር ወዳጅ ቢሆን ልጁ በእርሱ እምነት ሊድን አይችልም ። ስለዚህ አባቶችና እናቶች ለልጆቻችሁ ክርስቲያናዊ ትምህርት እንድታስተምሩ ኃላፊነት አለባችሁ ማለት ነው ። ለዚሁም የዒሊንና የሐናን ልጆች ምሳሌ በመውሰድ ማመዛዘን እንችላለን ።

3. በዚያን ጊዜ ሳሙኤል «በነቢያት ትምህርት ቤት» ውስጥ ትምህርት ጀምሮ ነበር ። ይኸ በዚያን ጊዜ በነበረው ሕዝብ ሕይወት ዋና ነገር ነበር ። ያ ትምህርት ቤት የዛሬውን መሠረተ ትምህርት ቤት ይመስላል ። በትምህርት ቤቱም የንባብ፣ የጽሕፈት እንዲሁም የመጽሐፍ ቅዱስ ትምህርቶች ይሰጡ ነበር ።

4. የሳኦል ታሪክ መጀመሪያውና መጨረሻው አሳዛኝ ነበር ። ምክንያቱም እንደ እርሱ ያለ ትሑት ሰው በኩራት ምክንያት በእግዚአብሔር መደገፍን ትቶ በገዛ ኃይሉና ጥበቡ በመደገፉ ነው ። እያንዳንዳችን ይህንን ታሪክ ማንበብ ያስፈልገናል ።

5. አብዛኛው የዳዊት መዝሙር የተጻፈው ይህ መጽሐፍ በተጻፈበት ጊዜ ነበር ። ይህ ታላቅ ሥራ ዳዊት ከፈጸማቸው ነገሮች የበለጠ ሆኖ እስከ ዛሬ ይታሰባል ።

ሳሙኤል ካልዕ

ጸሐፊው፡— አልታወቀም ፤ እንደ አይሁዶች አፈ — ታሪክ ኤርምያስ ይሆናል ።

ታሪኩ የሆነበት ዘመን፡— 1063—1023 (40 ዓመታት ያህል) ከክርስቶስ ልደት በፊት ነው ።

ዋናው አሳብ፡— የዳዊት አገዛዝ ታሪክ ። (ይህ ታሪክ በድጋሚ በ፩ ዜና ምዕራፍ 11—29 ይገኛል ።)

አስተዋጽኦ፡—

1. ዳዊት ይሁዳን ብቻ ለሰባት ዓመታት እንደ ገዛ ። (ይሁዳ ከ12 ነገዶች አንዱ ነበር ።) (ም. 1—4)
2. የዳዊት ድል መንሣት (ም. 5—10)
3. የንጉሡ ችግሮች (ም. 11—19)

ሀ) የንጉሡ ኃጢአትና የደረሰበት ቅጣት። (ም. 11 — 12)

ለ) ከዳዊት ልጆች ከአቤሴሎምና ከአምናን ጠባይ የተነሣ የሆነው ችግር። (ም. 13 — 19)

4. በዳዊት የመጨረሻ ዘመናት የሆኑ ልዩ ልዩ ዓመቶች፣ ችግሮችና መከራዎች። (ም. 20 — 24)

ማስታወሻ፡—

1. ምዕራፍ 7፣ 16 የዳዊት ቃል ኪዳን የተባለው እዚያ የዳዊት ዘሮች በዙፋኑ እንደሚቀመጡና እንደሚነግሡ እግዚአብሔር ስለ ተናገረ ነው። ይኸውም በውነት ስለ ጌታችን ይናገራል። ጌታችን ኢየሱስ ክርስቶስ በእናቱ በማርያምና በእጮኛዋ በዮሴፍ በኩል ከዳዊት ዘር ነበር። ለዚህም ኪዳን የሚሆኑትን ጥቅሶች በዳዊት መዝሙር በምዕራፍ 89 ቍጥር 3፤ 4፤ 27 — 29፤ 34 — 37፤ በኢሳይያስ ምዕራፍ 9 ቍጥር 6 ና 7፤ በኤርምያስ 22፤ 29፤ 23፤ 5 ና 6፤ በሉቃስ 1፤ 30 — 33 እንዲሁም ሌሎችን ተመልከት።

2. ያን ጊዜ የግብፅ መንግሥት ኃይል ደክሞ ነበር፤ ታላላቅ የሆኑ የአሦርና የባቢሎን መንግሥታት ገና አልተነሡም። የእስራኤል ሕዝቦች ዓለምን አልገዙም፤ ነገር ግን በዚያን ጊዜ ከነበሩት ሕዝቦች በጣም የጠነከሩ ነበሩ። ቍጥራቸውም እስከ አምስት ሚሊዮን ይደርስ ነበር።

3. በመጨረሻ የዳዊት ኃጢአት በመንግሥቱ ላይ ብዙ ጎዘን አመጣ። እግዚአብሔርም ኃጢአቱን ይቅር አለለት። ይሁን እንጂ የኃጢአቱና የምኞቱ ፍሬ እስከ ዕለተ ሞቱ ከእርሱ አልተለየም ነበር።

4. የዳዊት መዝሙር ብዙው ክፍል የተጻፈው በዚያን ጊዜ ነበር። ይህ ታላቅ ሥራ ዳዊት ከሠራቸው ሥራዎች ሁሉ ምናልባት የበለጠ ሥራ ሆኖ ይቈጠራል።

ነገሥት ቀዳማዊና ነገሥት ካልዕ

ጸሐፊው፡— ምናልባት ኤርምያስ ይሆናል። የሆነ ሆኖ ግን እውነተኛው ጸሐፊ አይታወቅም።

ታሪኩ የሆነበት ዘመን፡— ከክርስቶስ ልደት በፊት ከ1023 — 594 (ለ429 ዓመታት) ነው።

ዋናው አሳብ፡— ከዳዊት ሞት አንሥቶ እስከ እስራኤላውያንና ባቢሎናውያን ምርኮ ድረስ የሆነውን የእስራኤል ታሪክ መግለጽ ነው። ይኸው ታሪክ በጀኖዜና ይገኛል።

አስተዋጽኦ፡—

1. የዳዊት ልጅ የሰሎሞን መነሣት፤ ብዙ ሀብት ማግኘትና በኋላም በመጨረሻው መውደቅ። (1. ነገሥት 1 — 11)

2. የእስራኤልና የይሁዳ መንግሥት መከፋፈል። (1. ነገሥት 12 — 16)

3. የነቢዩ የኤልያስ ሕይወትና ሥራ። (2. ነገሥት 17 — 2. ነገሥት 2)

4. የኤልሳቅ ሕይወትና ሥራ። (2. ነገሥት 3 — 13)

5. የእስራኤላውያን መዋረድ ከክርስቶስ ልደት በፊት በ722 ዓመት የሰማርያ ከተማ በአሦራውያን መማረክ። (2. ነገሥት 14 — 17)

6. የይሁዳ መዋረድ፤ ከክርስቶስ ልደት በፊት በ594 ዓመት ዋና ከተማቸው በባቢሎን ንጉሥ በናቡከደነፆር ተማረከ። (2. ነገሥት 18 - 25)

ማስታወሻ፡—

1. እግዚአብሔር በሰጠው ጥበብ መሠረት የሰሎሞን መንግሥት በጣም ገነኛ ነበር። በመጨረሻ ግን አገሩ ከእግዚአብሔር ወደ ሌላ አዘንብሎና የራሱም የሰሎሞን ሕይወት በጎዘን ተዋልቶ ነበር። (ለምሳሌ ያህል መክብብን ተመልከት።) በዚህም ምክንያት አገሩ ለሁለት ሊከፋፈል ቻለ። ይህም የሚያሳየን ምንም እንኳ ጥበብ ቢኖረን ለእግዚአብሔር ክብር ባናደርገው ደካማዎችና ውዳቂዎች ያሰኘናል።

2. ሀ) የእስራኤል መንግሥት በሳኦል፣ በዳዊትና በሰሎሞን ጊዜ ተባብሮ ነበር። ዳዊትና ሰሎሞንም ለአርባ ዓመታት ገዝተዋል።

ለ) መንግሥቱ ከተከፋፈለ በኋላ ደቡባዊው መንግሥት በባቢሎናውያን እስከ ተማረከ ድረስ ለ389 ዓመታት ሲቆይ፤ ሰሜናዊው መንግሥት በአሦራውያን እስከ ተማረከ ድረስ ለ254 ዓመታት ቆይቶአል።

ሐ) ይሁዳ የዳዊት ወገን የሆነ የአንድ ትውልድ መንግሥት ብቻ ነበር። እስራኤላውያን ግን ዘጠኝ ትውልድ መንግሥት ነበራቸው።

መ) ከይሁዳ አሥራ ዘጠኝ ንጉሦችና አንዲት ንግሥት ሲነገሡ አንዳንዶቹ ደኅናዎች፣ አንዳንዶቹ ደግሞ ክፉዎች፣ ሌሎቹ ደግሞ ችልተኞችና ሰነፎች ነበሩ። ከእስራኤል ግን የነገሥታት ቍጥር አሥራ ዘጠኝ ሲሆኑ ሁሉም መጥፎዎች ነበሩ።

ሠ) የይሁዳ ሰዎች ሦስት ጊዜ ወደ እግዚአብሔር በመመለስ ታድሰው ነበር። ይኸውም በንጉሥ አሳ እና በንጉሥ ኢዮጣፍጥ ጊዜ ነበር። (2. ዜና 14፤ 15፤ 17፤ 20) ሰሜናዊው መንግሥት ግን ምንም ጊዜ ቢሆን አልታደሰም።

3. መንግሥቱ በተከፋፈለበት ጊዜ ብዙ ነቢያት ነበሩ። እነዚህም ነቢያት ስለ መንግሥቱ ሁናቴ ጽፈዋል። እነርሱም ኤልያስ፣ ኤልሳሳ፣ ኢዩኤል፣ ዮናስ፣ አሞጽ፣ ሆሴዕ፣ ኢሳይያስ፣ ሚካያስ፣ ኤርምያስ፣ ያሆም፣ ሶፎንያስና ዕንባቶም ነበሩ።

4. ዳንኤልና ወዳጆቹ ኢየሩሳሌም በእርግጥ ከመውደቋ በፊት ተግርክው ወደ ባቢሎን አገር ከክርስቶስ ልደት በፊት በ614 ዓመት ሄደው ነበር። ሕዝቅኤልና መርዶክዮስም (የአስቴር ዘመድ) ከጥቂት ጊዜ በኋላ ከክርስቶስ ልደት በፊት በ594 ዓመት ሄደዋል።

፩ኛና ፪ኛ ዜና

ጸሐፊው፡— ምናልባት ዕዝራ ነው።

ዋናው አሳብ፡— የአምላክ ወገን ስለ ሆነው፤ በተለይ ስለ መሢሐ መምጣት ተስፋ

ስለ ነበረው ስለ ይሁዳ መንግሥት ነው። (ይሁዳ ደቡባዊው መንግሥት ነበረ።) ታሪኩ የሆነበት ዘመን፡— እንደ 1ኛና 2ኛ ነገሥት ነው። ይኸውም ከክርስቶስ

ልደት በፊት ከ1103 እስከ 594 ዓመት ነው።

አስተዋጽዖ :-

1. የእስራኤል የጥንት መንግሥት (1ኛ ም. 1 - 9)
2. የሳኦል መንግሥት መጨረሻ (1ኛ ም. 10)
3. የዳዊት መንግሥት (1ኛ 11 - 29)
4. የሰሎሞን መንግሥት (2ኛ 1 - 9)
5. የይሁዳ ንጉሦችና ግዛታቸው፤ መንግሥቱ ከተከፋፈለ በኋላ (2ኛ 10 - 36)

ግስታወሻ :-

በመጽሐፈ ነገሥት የሚገኘው ታሪክ አብዛኛው በእነዚህ በዜና መጻሕፍት ውስጥ ይገኛል። ሆኖም መጽሐፈ ዜና ስለ ሃይማኖታዊና ስለ መንፈሳዊ ነገሮች አብዝቶ ያስረዳል። መጽሐፈ ነገሥት ግን ስለ መንግሥቱ አስተዳደር ያስረዳል።

ዕዝራ

ጸሐፊው :- ካህኑ ዕዝራ ነው። ከዚህም ሌላ መዝሙር 118ኛንና ምናልባትም

1ኛንና 2ኛን ዜና ጽፎአል።

ታሪኩ የሆነበት ዘመን :- ከክርስቶስ ልደት በፊት ከ544 - 466 ዓመታት ሲሆን (ለ78 ዓመት ያህል ነበር።)

አስተዋጽዖ :-

1. ከክርስቶስ ልደት በፊት በ544 ዓመት በፋርስ ንጉሥ በቂርስ ፈቃድ 50,000 አይሁዶች በዛፋባቤል መሪነት ወደ ከነዓን መመለስ። (ም. 1 - 2)

2. ምንም እንኳን የሰማርያ ሰዎች ቢቃወሙ የኢየሩሳሌም ቤተ መቅደስ እንዲት ሊሠራ እንደቻለ። (ም. 3 - 6)

3. ከክርስቶስ ልደት በፊት በ466 ዓመት በንጉሡ በአርጤክስስ በተሰጠው ፈቃድ መሠረት በዕዝራ መሪነት 2000 አይሁዶች ወደ ከነዓን መመለስና በመንፈስ መታደስ። (ም. 7 - 10)

ግስታወሻ :-

1. ከምርኮው በኋላ ከተጻፉት መጻሕፍት መጽሐፈ ዕዝራ የመጀመሪያው ነው። (ሌሎችም ግለት ነህምያ፣ አስቲር፣ ሐጌ፣ ዘክርያስ፣ ሚልክያስ ከዚህ መጽሐፍ እየቀጠሉ እንደ ቅደም ተከተላቸው ተጻፉ።) የሐጌና የዘክርያስ መጻሕፍት ቤተ መቅደስ ሲሠራ ሰዎችን ለማደፋፈር ተጻፉ። (ም. 3 - 6)

2. ኢየሩሳሌምን ከክርስቶስ ልደት በፊት በ594 ዓመት ያሸነፈው የባቢሎን መንግሥት ከክርስቶስ ልደት በፊት በ544 ዓመት በፋርስና በሜዶን መንግሥት እጅ ወደቀ። ቂርስ የተባለው አዲሱ የፋርስ ገዥ በኢሳይያስ 44፣ 28 - 45፣ 4 ከአንድ መቶ ዓመታት በፊት እንደ ተተነበየው አይሁዶች ወደ አገራቸው እንዲመለሱ ፈቀደ። ነገር ግን ብዙዎቹ እዚያው አገር ቆዩ።

3. በምዕራፍ 6 ና 7 መካከል የአስቲር ታሪክ ተጻፈ። ይህም ታሪክ 58 ዓመታት ፈጅቶአል። ከዚህም በተጨማሪ ደግሞ ነቢዩ ዳንኤል የኖረው፣ የሠራውና መጽሐፉን የጻፈው በዚያን ጊዜ ነው።

ነህምያ

ጸሐፊው፡— ነህምያ ነው።

ታሪኩ የሆነበት ዘመን፡— 453—428 (ለ25 ዓመታት) ከክርስቶስ ልደት በፊት ነው።
ዋናው አሳብ፡— የኢየሩሳሌም ቅጥር በነህምያ መሠራት። ይኸውም በፋርስ ንጉሥ
በአርጤክስስ ፈቃድ ነበር።

አስተዋጽኦ፡—

1. ነህምያ ስለ ከተማው ማዘኑ፤ ለመመለስም ፈቃድ መጠየቁ። (ም. 1—2)
2. የኢየሩሳሌም ቅጥር መሠራትና የአይሁድ ጠላቶች መቃወም። (ም. 3—7)
3. በዕዝራ መሪነት የተደረገ መንፈሳዊ መታደስና የሕዝቦች መለዋወጥ። (ም. 8—13)

ማስታወሻ፡—

1. ነህምያ ከዕዝራ በኋላ በባቢሎን አሥራ አምስት ዓመታት ቆይቶ ተመለሰ።
ዕዝራ በዚያን ጊዜ ቄስ ነበር።

2. የዕዝራ ሥራ መንፈሳዊ ሲሆን የነህምያ ሥራ ግን ስለ አስተዳደር ነበር።
ሆኖም ነህምያ በጣም መንፈሳዊ ሰው ነበር። እንደዚሁም በዚህ ዓለም የሚኖር
ሰው ሁሉ ሰባኪም ሆነ ማንም በማንኛውም ነገር በራሱ ሳይሆን በእግዚአብሔር
ኃይል እየተመከ ሁሉን ሥራ በመንፈሳዊነት መሥራት ተገቢ ነው።

3. በምዕራፍ 2፡5—8 በንጉሥ አርጤክስስ ስለ ኢየሩሳሌም መታደስ የተሰ
ጠው ትእዛዝ በዳንኤል መጽሐፍ በምዕራፍ 9፡24—27 ለሚገኘው ትንቢት መከ
ፈቻ ይሆናል። (መጽሐፈ ዳንኤል ማስታወሻ 7 ተመልከት።)

4. ሰንባላጥና ጦብያ የተባሉት የነህምያ ጠላቶች የሰማርያ ገዢዎች ነበሩ።
ሰማርያ ከኢየሩሳሌም 50 ኪሎ ሜትር ርቃ ወደ ሰሜን ትገኛለች። እነዚያ ሰማርያ
ውያን ጥንት አይሁድ የነበሩና በኋላም ከአረመኔዎች ጋር በመጋባት የተለዩና
ኢየሩሳሌም እንደ ገና እንድትጠነክር ያልፈለጉ ነበሩ። እነርሱ ከአረመኔዎች ጋር
በጋብቻ ስለተዋሃዱ ከአይሁድ ጋር በአንድ ላይ በኢየሩሳሌም ቤተ መቅደስ ሊሰገዱ
አይችሉም ነበር። የአይሁድና የሰማርያ ሰዎች ጠላትነት የተጀመረው በዚህ ጉዳይ
በዚያን ጊዜ ነበር። (ዮሐ. 4፡9 ተመልከት።)

አስቴር

ጸሐፊው፡— አልታወቀም።

ታሪኩ የሆነበት ዘመን፡— 492—473 (ለ20 ዓመታት) ከክርስቶስ ልደት በፊት ነው።
ዋናው አሳብ፡— ከንጉሡ ቤተ መንግሥት አስቴር በተባለች ልጅ አማካይነት እግዚ
አብሔር ሕዝቡን እንዴት እንዳዳነ መግለጽ ነው።

አስተዋጽኦ፡—

1. አባትና እናት የሌላት አስቴር የተባለች ልጅ እንዴት የፋርስ ንግሥት
ለመባል እንደ በቃች። (ም. 1፡1—2—1፡20)

2. በንጉሡ ላይ ያነሡት ዓመፅና የአስቴር ዘመድ የሆነው መርዶክዮስ የሰጠው እርዳታ። (ም. 2፡ 21 — 23)
3. የሐማን ትልቅ ዙራትና አይሁድ እንዲጠፉ በማለት ለንጉሡ ያሳሰበው ሕግ። (ም. 3)
4. አስቴር ዘመዶችዋን ለማዳን ያቀደችው ድርጊት። (ም. 4 — 5)
5. የሐማን ውድቀት፤ የአይሁድ ደኅንነትና የመርዶክዮስ ክብር። (ም. 6 — 10)

ማስታወሻ፡—

1. አሐሺዊርስ በመጀመሪያው መጽሐፍ ቅዱስ በዚህ ስሙ ሲታወቅ በአዲሱ መጽሐፍ ቅዱስ ደግሞ አርጤክስስ ተብሎአል። ስለዚህ ይኸኛው አርጤክስስ በመጽሐፈ ዕዝራ የተጠቀሰው አለመሆኑን መገንዘብ ያሻል። በዓለምም ታሪክ ውስጥ ዘርሴስ በሚባል ስም ይታወቅ ነበር። እርሱም የግሪክ አውራጃዎችን ለማሸነፍ በሞከረ ጊዜ ተሸንፎ እንደ ነበር ታሪክ ያወሳልናል። በምዕራፍ አንድ የተደረገው በዓል የመጀመሪያውን የአውሮፓ ወረራ ለማክበር ነበር። ከወረራውም በተመለሰ በአራተኛው ዓመት አስቴርን አገባ።

2. የአስቴር ታሪክ የሆነበትን ጊዜ የሚያስረዳ በዕዝራ በስድስተኛውና በሰባተኛው ምዕራፍ መካከል የሚገኘው ክፍል ነው።

3. በዚያን ጊዜ አይሁዶች በኅዳር ወር ስለ ደኅንነታቸው ያደረጉት በዓል እስከ ዛሬ ድረስ በዓለም ክፍል ሁሉ በአይሁዶች ዘንድ የተከበረ ነው።

ኢዮብ

ጸሐፊው፡— አይታወቅም።

የተጻፈበት ዘመን፡— አልታወቀም። ነገር ግን ብዙ ሊቃውንት በአብርሃም፣ በይስሐቅ ወይም በያዕቆብ ጊዜ ሳይሆን አይቀርም ብለው ያስባሉ።

ዋናው አሳብ፡— የመጀመሪያው ክፍል በእግዚአብሔር ፈቃድ የእግዚአብሔር ሰው የሆነው ኢዮብን ሰይጣን እንዴት እንዳሰቃየው ነው። የመጽሐፉ ዋና ክፍል የኢዮብ ወዳጆች በኢዮብ ላይ ሥቃይ ያመጣውን ኃጢአት ለማግኘት መሞከራቸውን ይናገራል። ኢዮብ ራሱ ይህንን አሳብ ቢቃወምም በውነቱ የዚህ የሥቃይ ምክንያት የሆነውን ለመገንዘብ አልቻለም። ከእነዚህም ሰዎች አንዱ ቸውም ሰይጣን የሚያሠቃየው መሆኑን አልተረዱም።

አስተዋጽዖ፡—

1. የኢዮብ ሁኔታና በእግዚአብሔር ፊት ሰይጣን እንደ ከሰሰው (ም. 1 — 2)
2. የኢዮብ ዘመዶች ምክር። (ም. 3 — 37)
3. ኢዮብ በእግዚአብሔር ዘንድ መዋረዱ። (ም. 38 — 41)
4. የኢዮብና የቤተ ሰቡ የመጨረሻ ውጤት። (ም. 42)

መጽሐፉ የያዘው ዋና ትምህርት፡—

ሀ) በዚህ መጽሐፍ ውስጥ ሰይጣን ሰውን በጣም አድርጎ እንደሚጠላና በሰው ላይ ታላቅ ኃይል እንደ አለው ይገልጻል።

ለ) እግዚአብሔር ክፉዎች ሰዎችን ብቻ ሳይሆን መልካም የሆኑትንም አንዳንድ ጊዜ እንደዚህ ዓይነት ሥቃይ እንዲደርስባቸው ይፈትዳል።

ሐ) እንደ ኢዮብ ያሉ ጻድቃን ሰዎች በመልካም ሥራቸውና በትዕግሥታቸው ለመከራት ይፈልጋሉ፤ ነገር ግን ንስሐ መግባት አለባቸው።

መ) ግንኙነት ሰው ሥቃይን በትዕግሥትና በሰላም ቢቀበል በጠባቤና በሕይወቱ መልካም ፍሬ ያገኛል።

ሠ) ሰይጣን እኛ በእግዚአብሔር የምንተግመነውን በጣም ስለሚጠላ እግዚአብሔር ካልተከላከለንና ካልጠበቀን በተር ወዲያው ያጠፋናል።

መዝሙር ዳዊት

ጸሐፊዎች፡— የዳዊት መዝሙር 150 መዝሙሮችን የያዘ ሲሆን ከእነዚህም 73 ብቻ በዳዊት፤ 2 በሰሎሞን፤ 1 በሙሴ፤ 24 በሌሎች ልዩ ልዩ ጸሐፊዎች ተጽፈዋል። ይሁን እንጂ የ50ው መዝሙር ጸሐፊያን አልታወቁም።

የተጻፈበት ዘመን፡— ይህ መጽሐፍ የተጻፈበት ጊዜ ተወስኖ የታወቀ አይደለም። የሆነ ሆኖ አብዛኛው በ200 ዓመታት ውስጥ ከዳዊት እስከ ሕዝቅያስ የተጻፉ ናቸው።

አስተዋጽኦ፡—

ይህ የመዝሙር መጽሐፍ እንደ ምስጋና መዝሙሩ አጀግመርና አጨራረስ በአምስት ክፍሎች ሊከፈል ይቻላል። እነርሱም፡—

ሀ) ከመዝሙር ፩ እስከ ፱፩

ለ) ከመዝሙር ፱፪ እስከ ፸፪

ሐ) ከመዝሙር ፸፫ እስከ ፹፱

መ) ከመዝሙር ፺ እስከ ፻፯

ሠ) ከመዝሙር ፻፺ እስከ ፻፶

ይህ የመዝሙር መጽሐፍ ከሌሎቹ አምስት መጻሕፍት ጋር ሲሆን አንድ ላይ የግጥም መጻሕፍት ይባላሉ። የእኛ ግጥም ቤት ይመታል፤ የዕብራይስጥ ግጥም ግን ከእኛ የተለየ ነው። ይኸውም የእነርሱ ግጥም በአሳብና በቃላት ቢመዘንም ልክ እንደ አገራችን ግጥም የመጨረሻዎቹ ፊደላት አንድ ሊሆኑ ሲገባቸው የእነርሱ አይገናኙም።

ምሳሌ

ጸሐፊዎች፡— ዋና ጸሐፊው ንጉሥ ሰሎሞን ነው። የሆነ ሆኖ ሌሎች ብዙ ጸሐፊዎች በዚህ መጽሐፍ ከሚገኙት ጥበቦች ጨምረዋል። ከእነዚህም ጸሐፊዎች አንዱ ንጉሥ ለሙኤል ነው። እነዚህ ጸሐፊዎች እርግጠኛ ጸሐፊዎች ወይም ደራሲያን ሳይሆኑ ለጊዜው በዘመኑ ያስደንቁ የነበሩትን ምሳሌዎች በመንፈስ ቅዱስ መሪነት የጻፉ ናቸው።

የተጻፈበት ዘመን፡— ይህ መጽሐፍ የተጻፈበት ጊዜ የተወሰነ አይደለም ። ነገር ግን ሰው ከብዙ ጊዜ ጀምሮ የሚጠቀምባቸው ምሳሌዎች በመጽሐፉ ውስጥ ተጽፈዋል ።

አስተዋጽኦ፡—

ምንም እንኳ ይህ መጽሐፍ እንደ መዝሙረ ዳዊት በቀላሉ ለመከፋፈል ቢያዳግትም፤ እንደሚከተለው ሊከፋፈል ይቻላል ።

ሀ) ለልጆች የተሰጠ ምክር (ም. 1 — 7)

ለ) ስለ ጥበብ ታላቅነት (ም. 8 ና 9)

ሐ) በኃጢአት ስለ መደለልና ውጤቱ (ም. 10 — 19)

መ) ተግሣፅና ምክር (ም. 20 — 29)

ሠ) አጉር የተናገራቸው ምሳሌዎች (ም. 30)

ረ) ንጉሥ ልሙኤል የተናገራቸው ምሳሌዎች (ም. 31)

መክብብ

ጸሐፊው፡— ሰሎሞን ሳይሆን አይቀርም ።

የተጻፈበት ዘመን፡— በሰሎሞን ሕይወት መጨረሻ ግድም ከክርስቶስ ልደት በፊት በ990 ዓመት ይመስላል ።

ዋናው አሳብ፡— ይህ መጽሐፍ የዚህን ዓለም ኑሮ ያለው ቀውስ ያለውን አሳብና አስተያየት ይናገራል ። ያለ አግባብ ሲፈጸም ባየውና ባወቀው ነገር ሁሉ ያስባል ። በኑሮው ደስታ፣ ሀብት፣ ጥበብ፣ የዓለምን ነገሮች ሁሉ እንዴት ለማግኘት እንደ ሞከረ ይናገራል ። ሆኖም ማንኛውም ከነቱ ነው ። እርሱም ድኅነትና አነስተኛም ደስታ በማግኘት ብቻ ቆይቶ እንደ እንስሳት መሞት ባይኖር ደኅና ነበር እያለ ያስባል ።

በመጨረሻም እግዚአብሔርን መፍራት ከሁሉ እንደሚበልጥና ሕጉንም መፈጸም የሰው ሁለንተናው እንደሆነ ይገልጻል ። (ም. 12፣ 13)

የመጽሐፉ ጸሐፊ አንድ ጊዜ ከእግዚአብሔር ጋር በመንፈስ የተገናኘና የቀረበ እንደ ነበር ይታያል ። ይኸውም በአሳብ እንጂ በሥጋው አልነበረም ። ከዚያም ቀጥሎ ከእግዚአብሔር ከተለየ በኋላ የኑሮው ዓለማ ጠፋበት ።

ከዚህ መጽሐፍ የሚገኘው ትምህርት፡— በዓለም ላይ ሦስት የኑሮ አቋሞች አሉ ። እነዚህም፡—

1. በእግዚአብሔር ፈቃድ ብቻ በመመራት እውነተኛ ደስታን የጨበጠ የኑሮ አቋም ።

2. ሥጋዊ ስሜትን ብቻ ለማርካት ጠሬና ረጋፊ የሆነውን ዓለማዊ ደስታን በማሳደድ የተመረከቡ የኑሮ አቋም ።

3. እውነተኛ ከእግዚአብሔር የሚገኘውን ሰላምና ደስታ ያልጨበጠና እንደ ዚህም ዓለማዊ ደስታን ለማግኘት ቢሞክር ያልተሳካለት፤ እንዲያው በመካከል በመንጠልጠል ላይ የሚገኝ የኑሮ አቋም ናቸው ።

መኃልየ መኃልይ ዘሰሎሞን

ጸሐፊው፡— ሰሎሞን ነው።

የተጻፈበት ዘመን፡— በግምት ከክርስቶስ ልደት በፊት በ1,000 ዓመት ነው።

ዋናው አሳብ፡— ይህ መጽሐፍ ስለ እግዚአብሔር በሚስጢር ይናገራል። ነገር ግን በመጽሐፉ ውስጥ የሚገኘው ታሪክ በክርስቲያናዊ ምሳሌ ሲወሰድ በጣም ጠቃሚ ነው። ለምሳሌ ያህል በመጽሐፉ ውስጥ ከሚገኙት ታሪኮች አንዱን እንጠቅሳለን።

ሰሎሞን ወደ ሰሜን ሲጓዝ ሳለ አንዲት (እረኛ) የሆነ እጮኛ ያላት ልጃገረድ አግኝቶ ሚስት ሊያደርጋት ወደ አገሩ ይዟት ተመለሰ። ልጅቱም እጮኛ ስላላት ሰሎሞን የሚፈልግባትን ፍቅር ስላላባቸው እጮኛዋን እንድታገባ ፈቅዶላታል።

ይህም ሁኔታ ለእኛ ምሳሌነት ያለው ነው። ቆንጆይቱ ልጃገረድ በክርስቲያን ስረኛው ደግሞ በክርስቶስ ይመሰላሉ። ሰሎሞንም በራስ አሳብና በዓለም ጊዜያዊ ደስታና ምኞት ይመሰላል። ለጊዜው እኛም በዓለም እንድንኖር ተደረግን፤ ነገር ግን ለጌታችን ለኢየሱስ ክርስቶስ ታማኞች መሆን ይገባናል። ወደ እርሱም በፍጹም መመለስ አለብን።

ነቢያት

መቅደም

ኢሳይያስ የመጀመሪያው ነቢይ አይደለም። ብዙዎቹ ድርም የእግዚአብሔር ሰዎች እየተባሉ ይጠሩ ነበር። እነዚህም ነቢያት ለምሳሌ፡— ሙሴ፣ ሄናክ፣ ሳሙኤል፣ ዳዊት ሌሎችም ናቸው። እነዚህ ሁሉ ወደ ፊት የሚሆነውን አስቀድመው ተናግረዋል። በብሉይ ኪዳን ትንቢት የሚናገሩ ብዙ መጻሕፍት አሉ። ከኢሳይያስ እስከ ሚልክያስ ድረስ ያሉት መጻሕፍት የትንቢት መጻሕፍት ይባላሉ።

የትንቢት መጻሕፍት እንደ መጻሕፍቱ ትልቅነትና ትንሽነት ከኢሳይያስ እስከ ዳንኤል፣ ዐቢያት፣ ከሆሴዕ እስከ ሚልክያስ ድቂቅ ትብለዋል። ከዚህም በጣም የተሻለው አከፋፈል ደግሞ እንደ ባቢሎን ምርክ ይሆናል።

ሀ) ከምርከው በፊት 1ኛ ለይሁዳ፣ ማለት ለደቡባዊ መንግሥት የተላኩት፡— ኢዩኤል፣ ኢሳይያስ፣ ኤርምያስ፣ ሚክያስ፣ ናሆም፣ ዕንባቆምና ሶፎንያስ ናቸው። 2ኛ ለእስራኤል፣ ለሰሜናዊው መንግሥት የተላኩት፡— ሆሴዕ፣ አሞጽና አብድዩ ናቸው። 3ኛ ለነፃዊ የተላኩ የሩስ ነው።

ለ) በምርከው ጊዜ ሕዝቅኤልና ዳንኤል ናቸው።

ሐ) ከምርከው በኋላ ሐጌ፣ ዘክርያስና ሚልክያስ ናቸው።

የነቢያት ሥራ ምንድን ነበር? ሥራቸው ብዙ ነበር።

1. ሰዎች የእግዚአብሔርን መንገድ ትተው በኃጢአት በወደቁ ጊዜ ወይም ከእውነተኛው አምላክ ፈቀቅ ባሉ ጊዜ ይላኩ ነበር። በመጡም ጊዜ ሰዎች የክፋትን መንገድ ትተው ከኃጢአታቸው ወደ እግዚአብሔር እንዲመለሱ መንገድ ሥራቸው ነበር። (ለምሳሌ ያህል ዮናስን ተመልከት።)

2. አንዳንድ ጊዜ በቂስ ምትክ በንጉሡ ወይም በገዢው ፊት እንደራሴ ይሆኑ ነበር። እግዚአብሔር መልእክት ወደ ንጉሡ መላክ በፈለገ ጊዜ፤ ወይም እግዚአብሔር ንጉሡን መጠየቅ በፈለገ ጊዜ ነቢያት መልእክተኞቹ ነበሩ። (ለምሳሌ 2 ነገሥት 20፡12—19 ተመልከት።)

3. የነቢያት ሥራ ለወደፊት የሚሆነውን ማስታወቅ ነው። ሥራውንና የሥራውንም ዕውቀት ያገኙት ከእግዚአብሔር ነው። (2 ዲ.ጥ. 1፡21)

ነቢያት ስለ ሦስት አርእስቶች ተናግረዋል። እነርሱም፡—

1. በእግዚአብሔር ስለ ተመረጡ ስለ አይሁድ ሕዝቦች፤
2. እስራኤልን ስለሚነኩ አሕዛቦች፤
3. ስለ መሢሐ ናቸው።

በብሉይ ኪዳን የሚገኙት አሥራ አንዱ መጻሕፍት በእነዚህ በሦስቱ መንገዶች ተመርተው ተጻፉ። የሆነ ሆኖ ብዙዎቹ ነቢያት የጻፉትን ራሳቸው እንኳ አልተረዱትም፤ ግልጽ አልሆነላቸውም። ስለዚሁም መንፈስ ቅዱስ በ1 ዲ.ጥ. 1፡10—12 ይናገራል።

ትንቢተ ኢየሴል

ጸሐፊው፡— ነቢዩ ኢየሴል እንደ ሆነ በዚሁ መጽሐፍ ም. 1፡1 ተገልጿል።

የተጻፈበት ዘመን፡— አስቀድሞ ወይም ከሁሉ በኋላ ለመሆኑ በቂ ማስረጃ አናገኝም።

ብዙ ሊቃውንት እንደሚያስቡት ከማናቸውም ማለት ከሚልክያስም መጽሐፍ በኋላ እንደ ሆነ ሲናገሩ እኛ ግን ከሌሎች የትንቢት መጻሕፍት ቀደም ብሎ ከክርስቶስ ልደት በፊት ከ843—808 ዓመት የተጻፈ ይመስለናል። የተጻፈውም ለደቡባዊ ይሁዳ ነገሥታት ለኢዮአስ፣ ለአሚስያስና ለዶዝያ ለሕዝቡም ጭምር ነበር። (2 ዜና ም. 24—26)

ዋናው አሳብ፡— የኢየሴል ትንቢት እንደ ሌሎቹ በብሉይ ኪዳን እንደሚገኙት ትንቢቶች የቅርቡንና የሩቁን ትንቢት በአንድ ጊዜ ያመለክታል። አሳቡ የረቀቀ በመሆኑ እኛን እንደሚያስቸግረን እንዲሁም ለእነርሱ አስቸጋሪ ነበር። ዛሬም የተፈጸመውን ለይተን ለማወቅ ገና አስቸጋሪ ሆኖ ይታየናል።

አስተዋጽኦ፡—

1. የሚመጣው የባለ ፍርድ ምሳሌ በመሆን የደረሰው የአንበጣ መቅሰፍትና የዝናም መጥፋት ቅጣት። (ም. 1)
2. የጌታ ቀን መምጣት። (ም. 2)
3. የጌታ ቀን ውጤት። (ም. 3)
 - ሀ) በአሕዛብ ላይ ፍርድና ቅጣት።
 - ለ) የእግዚአብሔር ሕዝብ መታደስ።

ማስታወሻ፡—

1. በኢየሴል ከተነገሩት ትንቢቶች አንዳንዶቹ በራሱ ባይገለጹም እንኳ በኋላ በተጻፉት መጻሕፍት ተገልጸው ነበር። ለምሳሌ በኢየሴል 2፡11 ላለው የዮሐንስ ራእይ 19፡11—21 ተመልከት። እንዲሁም በኢየሴል 2፡30—32 ያለውን በዮሐንስ ራእይ 6፡9—17 ከተሰጠው ጋር አመዛዝን።

2. «የእግዚአብሔር ቀን» ከጌታ ዳግመኛ መምጣት አንሥቶ (ማቴ. 24 : 29 ና 30) ፤ በሕዝቦች ላይ የሚደረገው ፍርድ (ማቴ. 25 : 31 — 46) ፤ ለአንድ ሺህ ዓመታት የሚኖረው መንግሥት (ራእ. 20 : 1 — 6) ፤ የመጨረሻዎቹ ትንሣኤና ፍርድ (ራእ. 20 : 11 — 15) ፤ እንዲሁም የአዲስ ምድር መፈጠር (ራእ. 21) እስከ ሚሆንበት ድረስ ያለው ክፍለ ዘመን ነው።

3. ዲዋርስ በዴንጤቆስጤ ቀን በሐዋርያት ሥራ 2 : 16 — 18 ስላደረገው ሥራ በኢዮሴል 2 : 28 ና 29 በኋለኛው ዘመን መንፈሴን አፈሳለሁ እንደ አለ በሐዋርያቱ የቋንቋ ዕውቀትና ልሳናት ማወቅ ያለው ተፈጽሞአል። የሆነ ሆኖ ይህ ትንቢት በዚያን ጊዜ በሙሉ አልተፈጸመም።

ትንቢተ ዮናስ

ጸሐፊው፡— ዮናስ ነው። «ዮናስ» ርግብ ማለት ነው። የእርሱ ወገን ከሰሜናዊው መንግሥት ከዛብሉን ነገድ ነው።

የተጻፈበት ዘመን፡— ይህ መጽሐፍ የተጻፈው በዳግማዊ ኢየሮብዓም ዘመን መንግሥት ነው። ዘመኑም ከ831 — 790 ከክርስቶስ ልደት በፊት ነበር። ዮናስ በነኢዮሴል፣ አዋጽና ሆሴዕ ጊዜ እንደ ኖረ ይታወቃል።

ዋናው አሳብ፡— ይህ መጽሐፍ የነቢዩ ታሪክ ነው። ዮናስ ወደ ነነዌ ሄዶ የሚያስተምርበትንና ሕዝቡን ወደ እግዚአብሔር የሚመለስበትን ትእዛዝ ተቀብሎ ሳይፈጽም በእምቢተኛነት ወደ ሌላ አገር ኩበለለ። ነገር ግን በመጨረሻው ሕዝቡን ወደ እግዚአብሔር መለሰ። ምንም እንኳን የእርሱ ስብከት ታላቅ ንስሐ ወደ ማድረግ አድርሶ ሕዝቡንና ከተማውን ከእግዚአብሔር ጋር ቢያስታርቅ ዮናስን አሳዘነው።

አስተዋጽኦ፡—

1. ዮናስ ከእግዚአብሔርና ከነነዌ እንደ ሸሸ። (ም. 1)
2. ዮናስ ተጸጽቶ ወደ እግዚአብሔርና ወደ ነነዌ መመለሱ። (ም. 2)
3. ዮናስ በነነዌ ከተማ ከእግዚአብሔር ጋር እንደ ሄደ። (ም. 3)
4. ዮናስ ከእግዚአብሔር ጋር ተጣልቶ ከነነዌ እንደ ወጣ። (ም. 4)

ማስታወሻ፡—

1. ብዙ ሰዎች ስለ ዮናስና ታላቁ ዓሣ ይጠራጠራሉ። ነገር ግን በሉቃስ ወንጌል ምዕራፍ 11 ከቀጥሮ 19 — 30 ጌታችን ኢየሱስ ክርስቶስ ታሪኩ እውነት እንደ ነበረ ያረጋግጣል። እውነትም አንዳንድ ዓሣዎች ትልቅ ከመሆናቸው የተነሣ ሰው ወይም ማናቸውን ትልቅ ነገር ጉርሰው በጉሮሮአቸው የሚያቆዩ አይታጡም። እንዲያውም አንዳንድ መርከበኞች በዚህ በትልቅ ዓሣ ተውጠው ብዙ ጊዜ ከቆዩ በኋላ በልዩ ልዩ ዘዴዎች ድነው በሕይወት ለመኖር በቅተዋል።

2. ዮናስ ሦስት ቀናት ሙሉ በዓሣው ሆድ ውስጥ ተቀምጦ ስለ ወጣው ታሪክና ክርስቶስ በመቃብር ውስጥ ሦስት ቀናት ተቀምጦ በታላቅ ግርማ የተነሣውን ታሪክ በምናመዛዝንበት ጊዜ በውነቱ የተቀራረበ ይመስላል።

3. አይሁዶች ሃይማኖታቸውን ለማስፋፋት ወይም ከአገራቸው ውጭ ሌሎችን ወደ እነርሱ ሃይማኖት ለመመለስ ያደረጉት ሙከራ ይህ ብቻ መሆኑን እናውቃለን። የእነዚያ የነፃ ሰዎች ወደ እግዚአብሔር መመለስና ከተባለው ቅጣት መዳን በእርግጥ ዮናስን ደስ አላሰኘውም። ይልቅስ ያሳዘነው የነፃ ሰዎች የእስራኤል ጠላቶች መሆናቸው ነበር። ይህችም ነፃ የተባለች የአሦር ዋና ከተማ ከጥቂት ጊዜ በኋላ ከክርስቶስ ልደት በፊት በ722 ዓመት የእስራኤልን ከተማ አጠፋች።

ትንቢተ አሞጽ

ጸሐፊው፦ አሞጽ፤ እርሱም ከኢየሩሳሌም ጥቂት ወደ ደቡብ አለፍ ብሎ በሚገኘው መንደር የከብት እረኛ ነበር። ስብከቱም በሰሜናዊው እስራኤል ነበር። ግን የተወለደው በይሁዳ አገር ነው።

የተጻፈበት ዘመን፦ ይህ መጽሐፍ የተጻፈው በእስራኤል ንጉሥ በዳግማዊ ኢዮር ብዳም፤ በይሁዳ ደግሞ በንጉሥ ሥዝያን ጊዜ ነበር። ዘመኑም ከክርስቶስ ልደት በፊት በ810 ዓመት ነው።

ዋናው አሳብ፦ አሞጽ የጻፈው በእስራኤልና በጉረቤቶች ላይ ፍርድና ክንኔ እንደሚመጣ ነው። በዚያን ጊዜ እስራኤላውያን በሥልጣኔአቸው ይኮሩ ነበር፤ ነገር ግን አሞጽ የእነርሱን ሥልጣኔ ከምንም ሳይቈጥር ማሳገጫ አደረገው። ከዚያም ወዲህ 18 ዓመታት ቆይቶ በምርኮኝነት ተሰደዱ፤ ከተማቸውም ጠፋች።

አስተዋጽዖ፦

1. በእስራኤል ዙሪያ በሚኖሩት ሕዝቦች ላይ የኃጢአት ፍርድ እንደሚሆን ይናገራል። (ም. 1፡1—2፡3)
2. ስለ አይሁድ ኃጢአት ይናገራል። (ም. 2፡4—5)
3. ስለ እስራኤል ኃጢአትና ፍርድ። (ም. 2፡6—9፡10)
4. በመጨረሻ ስለሚሆነው ስለ እግዚአብሔር ሕዝብ መሰብሰብና በእነርሱም ላይ ስለሚሆነው በረከት ይናገራል። (ም. 9፡11—15)

ማስታወሻ፦

ይህ መጽሐፍ ከብዙ ዓመታት በፊት ሰዎች ከእግዚአብሔር እጅ በረከትንና ደኅንነትን እያገኙ በጭራሽ እግዚአብሔርን እንደ ረሱት ያሳያል። በተጨማሪም በዛሬው ዘመን ሰዎች እግዚአብሔርን በጭራሽ ስለ መርሳታቸው እንደሚፈረድባቸው በሰፊው ያስረዳል።

ትንቢተ ሆሴዕ

ጸሐፊው፦ ሆሴዕ ነው። እርሱም የእስራኤል መንግሥት ነቢይ ነበር።

«ሆሴዕ» ደኅንነት ማለት ነው። እንደ ኢያሱና ኢየሱስ የተመሳሰለ ስም ነው።

የተጻፈበት ዘመን፡— ሆሴዕ እንደሚለው በአራት ልዩ ልዩ ነገሥታት ዘመነ መንግሥት ለሃምሳ ዓመታት ያህል ትንቢት ተናገረ (ም. 1፡1) = ይህም ከክርስቶስ ልደት በፊት ከ778—729 ዓመታት ማለት እስከ ሰማርያ መውደቅ ድረስ ነበር = ሰማርያ የእስራኤል ዋና ከተማ ነበረች።

ዋናው አሳብ፡— ሆሴዕ የራሱን ሕይወትና ወረተኛ ሚስቱን ምሳሌ እያደረገ ለእስራኤላውያን ኃጢአታቸውን ገለጠባቸው። ይህ ለእስራኤላውያን የተላከውን የእርሱ መልእክት ከመቶ ዓመታት በኋላ ለይሁዳ የተላከውን የኤርምያስን መልእክት ይመስላል። ሁለቱም የትንቢቶቻቸውን ፍጻሜ ለማየት ችለዋል።

አስተዋጽኦ፡—

1. ሆሴዕ ጐሜር የምትባለውን አመንዝራ ሴት ወድቶ እንዳገባና በፍቅሯም እንደ ጸና፤ እንዲሁም ሚስቱ ታማኝ አለመሆንዋን ያሳስባል። (ም. 1—3)

2. እስራኤል በእግዚአብሔር ላይ መታመንዋን ያለ ምክንያት ብትተውም እግዚአብሔር ግን ፍቅሩን አላቋረጠባትም፤ ሆኖም ቅጣት እንደሚደርስባት ይናገራል። (ም. 4—13)

3. እስራኤላውያን በመጨረሻ እንደሚሰበሰቡ ያስታውቃል። (ም. 14)

ትንቢተ ኢሳይያስ

ጸሐፊው፡— ከይሁዳ ወገን የሆነ ኢሳይያስ ነው። እርሱም ንጉሣዊ ቤተ ሰብነት ያለው በኢየሩሳሌም ነዋሪ የሆነ ሰው ነበር።

የተጻፈበት ዘመን፡— ኢሳይያስ ትንቢት የተናገረው ከሆሴዕና ከሚካያስ ጋር በአንድ ጊዜ ከክርስቶስ ልደት በፊት ከ770—710 ዓመታት ባለው ጊዜ ይመስላል። እንዲሁም ኢሳይያስ በሙሴና በክርስቶስ ዘመን መካከል የኖረ ነው። በእርሱ ጊዜ ሰሜናዊው የእስራኤል መንግሥት በእስራኤላውያን እጅ ወደቀ።

አስተዋጽኦ፡—

1. አንዳንድ የተቀላቀሉ ትንቢቶች አሉ። እነዚሁም ለይሁዳ ስለሚሆነው ፍርድና ቅጣት፤ እንዲሁም ስለሚኖራቸው ክብር ይናገራል። ደግሞም ሌሎች አንዳንድ አገሮች ፍርድ እንደሚመጣባቸው ይናገራል። (ም. 1—35)

2. የንጉሡ የሕዝቅያስ ታሪክ። (ም. 36—39)

3. ስለ መሢሐ ክርስቶስና ስለ ኋለኛው የእስራኤል ክብር። (ም. 40—66)

ማስታወሻ፡—

1. ትንቢተ ኢሳይያስ ከዳዊት መዝሙር የሚቀጥለው ትልቁ የመጽሐፍ ቅዱስ ክፍል ነው።

2. ኢሳይያስ ከነቢያት ሁሉ ዝናው የታወቀ ነው። ትንቢቶቹም በጣም ሰፊና ጥልቅ አስተያየት ያላቸው ናቸው። በመጽሐፈ ኢሳይያስ ስለ መሢሐ የሚናገሩት ጥቅሶች በብሉይ ኪዳን ታላላቅ ሆነው ይቋጠራሉ።

3. አብዛኛው የክርስቶስ ሕይወት በኢሳይያስ ተነግሮአል። ለምሳሌ ያህል የሚከተሉትን እንመልከት።

- ሀ) ስለ ልደቱ 7 : 14 ፤ 9 : 6
- ለ) ስለ ቤተ ሰቡ 11 : 1
- ሐ) ስለ ባሕሪው 11 : 2
- መ) ስለ ጠባዩ 42 : 1 — 4
- ሠ) ስለ ሞቱ 53 በሙሉ ።

4. የፋርስ ንጉሥ የነበረው ቂሮስ ከመወለዱ 200 ዓመታት አስቀድሞ በስሙ ተጠቅሶአል (ኢ.ሳ. 44 : 28) ። ይህ ንጉሥ የኢየሩሳሌም ከተማ እንደገና እንድትሠራ የፈቀደ በመሆኑ በኢሳይያስ ትንቢት ተነግሮአል ። (ዕዝራ 1 : 1 — 4 ተመልከት ።)

5. በዘመኑ ስለ ነበረው የአስተዳደር ሁኔታ ያመለክታል ። እንዲሁም ከሌሎች ሕዝቦች ጋር ስለሚደረገው ትብብርና እነዚህን ስለ መሳሰሉት ልዩ ልዩ ጉዳዮች ይገልጻል ። ሕዝቡም ወደ እግዚአብሔር እንዲመለስና ለአሕዛብ አማልክት ፣ በቅርብ ላሉ ሁሉ እንዳይሰግዱ ለማድረግ በብዙ ሞክሮአል ።

ትንቢተ ሚክያስ

ጸሐፊው ፡— ሚክያስ ራሱ ሲሆን ለሰሜናዊውና ለደቡባዊው ፤ ማለት ለእስራኤልና ለይሁዳ መንግሥታት የሰበከው እርሱ ብቻ ነበር ።

የተጻፈበት ዘመን ፡— ሚክያስ የነበረው ሆሴዕ በሰሜን ፤ ኢሳይያስ በደቡብ ይሠሩ በነበረ ጊዜ ከክርስቶስ ልደት በፊት ከ760 — 710 ዓመታት ሳይሆን አይቀርም ።

አስተዋጽኦ ፡—

1. በሕዝቡና በመሪዎቹ ስለሚመጣቸው ፍርድ ። (ም. 1 — 3)
2. ስለ ንጉሡ መወለድና ስለ የጽድቅ መንግሥት መቋቋም ። (ም. 4 — 5)
3. የእግዚአብሔር ልመና ፤ ስለ ሕዝቡ ወደ እውነተኛ አምልኮ መመለስ ። (ም. 6 — 7)

ማስታወሻ ፡—

1. ከምዕራፍ 4 — 5 ከተጻፉት ትንቢቶች ብዙዎቹ ገና አልተፈጸሙም ። ሆኖም በክርስቶስ ዘመን መንግሥት ይፈጸማሉ ። በዚያን ቀን ኢየሩሳሌም የዓለም ሕዝቦች መሪ ትሆናለች ።

2. በምዕራፍ 5 : 2 ስለ ክርስቶስ ልደት በቤተ ልሔም እንደሚሆን ተነግሮአል ።

3. በሚክያስ 4 : 3 ፤ እንዲሁም በኢዩሌል 3 : 10 የተጠቀሱት ትእዛዛት ተመሳሳይ አይደሉም ። ይህ እግዚአብሔር በሰዎች ላይ በልዩ ልዩ ክፍለ ጊዜያት ለሚፈጽመው ነገር ሁሉ ደኅና ምሳሌ ነው ። መጽሐፍ ቅዱስ ስናጠና እነዚህን አከፋፈሎች ማሰብ ይኖርብናል ። አለዚያ ግን ከስሕተት ላይ በከንቱ እንወድቃለን ። በኢዩሌል የተጠቀሰው ፣ ክርስቶስ ሳይመጣ ትንሽ ቀደም ብሎ ስለሚሆነው ጦርነት ይናገራል ። በሚክያስ የተጠቀሰው ግን ክርስቶስ ከመጣ በኋላ ስለሚሆነው ሰላማዊ መንግሥት መገለጽ ነው ።

ትንቢተ ናሆም

ጸሐፊው፡— ናሆም ነው። ነገር ግን የናሆም የሕይወቱ ታሪክ ያልተገለጸ ነው።

የተጻፈበት ዘመን፡— ከኖእ አሞን ከነነዌ ከተማዎች መውደቅ መካከል፤ ማለት ከክርስቶስ ልደት በፊት ከ671—614 ዓመታት የሆነ ይመስላል።

ዋናው አሳብ፡— ይህ መጽሐፍ የአሦራውያን ዋና ከተማ ስለ ሆነችው ስለ ነነዌ መውደቅና መጥፋት የተጻፈ ነው። ይህች ከተማ ከመውደቋ ከ150 ዓመታት በፊት በዮናስ ስብከት ሕዝቦችዋ ወደ እግዚአብሔር ተመልሰው ነበር። የሆነ ሆኖ እንደ ገና ከእግዚአብሔር ፈቀቅ ስላሉና ስለ ተውት ለከተማይቱና ለሕዝቡ ሁለተኛ ቅጣትና ፍርድ መጣባቸው።

አስተዋጽኦ፡—

1. የእግዚአብሔር ትዕግሥትና ፍርድ። (ም. 1)
2. የነነዌ የመውደቋ መግለጫ። (ም. 2)
3. የነነዌ መጥፋትና ምክንያቶቹ። (ም. 3)

ማስታወሻ፡—

1. ስለ ኖእ አሞን መማረክ በምዕራፍ 3፡8 ላይ ይናገራል። ይህች ከተማ የላይኛው ግብጽ ዋና ከተማ ስትሆን ከካይሮ በስተ ደቡብ 560 ኪሎ ሜትር ያህል ርቀት ነበራት።

2. ከክርስቶስ ልደት በፊት በ614 ዓመት የነነዌ ከተማ በባቢሎንና በሜዶን እጅ ተማረከች። ይህም ሰሜናዊውን መንግሥት የወረረውና ሕዝቡንም የበታተነው፤ በይሁዳም ላይ ብዙ ችግር ያደረሰው የአይሁዶች ታላቅ ጠላት መጨረሻ ሆነ። ሕዝቅኤልን በኢየሩሳሌም ያስከበበው (ኢሳ. 36—38) የሰናክሬምና የሌሎችም ታላላቅ መንግሥታት ቤተ መንግሥቶች ተቈፍረው ተገኝተው በብዙ የሚቋጠሩ መጻሕፍቶቻቸውና ፊደሎቻቸው አብረው ስለ ተገኙ እነዚህን በመተርጉም ዛሬ ስለ ሁኔታቸውና ስለ አኳኋራቸው ለማወቅ ተችሎአል።

ትንቢተ ሶፎንያስ

ጸሐፊው፡— ራሱ ሶፎንያስ ከይሁዳ ወገን የሆነ ሲሆን የንጉሡ የሕዝቅያስ ትውልድ (ቤተሰብ) ነው። በ2. ነገሥት ከምዕራፍ 22—23 የእርሱ ስብከት ሰዎችን ቀድሞ ከሚያደርጉት ክፉ ሥራቸው እንዲመለሱ እንደረዳቸው እናነባለን።

የተጻፈበት ዘመን፡— በግምት ኢየሱስ በይሁዳ በነገሠ ጊዜ ከክርስቶስ ልደት በፊት ከ640—620 ዓመታት ታሪኩ የሆነ ይመስላል።

ዋናው አሳብ፡— ይህ መጽሐፍ እንደ ሌሎቹ የትንቢት መጻሕፍት ስለ ኃጢአት፤ ስለ ፍርድና ስለ ቅጣት፤ እንዲሁም ስለ መጨረሻው ጊዜ ይናገራል።

አስተዋጽኦ፡—

1. የእግዚአብሔር ፍርድና ቅጣት በይሁዳ ላይ መምጣት። (ም. 1—2፡3)

2. በይሁዳ አቅራቢያና በዙፊያዋ ባሉት ሕዝቦች ላይ ቅጣትና ፍርድ መምጣት = (ም. 2:4—3:7)
3. ስለ ወደ ፊቱ የእግዚአብሔር ሕዝቦች ወደ አምላካቸው መመለስና መሰብሰብ ይናገራል = (3:8—20)

ማስታወሻ፡—

1. በዚህ መጽሐፍ ውስጥ የጌታ ቀን ሰባት ጊዜ ተጠቅሶአል። (ለመረጃ ያህል በመጽሐፈ ኢዩኤል ማስታወሻ ሁለት ተመልከት።)
2. ኢትዮጵያ የሚል ቃል በምዕራፍ 2:12፤ ደግሞም በምዕራፍ 3:10 ላይ ተጠቅሶ እናያለን። ነገር ግን ያቺ ኢትዮጵያ ምንም እንኳን የዛሬዬቱን ኢትዮጵያ ስም ብትይዝ የዛሬዬቱ አይደለችም። ይህች ጥንት ኢትዮጵያ ትባል የነበረችው ከግብፅ ደቡባዊውን ክፍል ይዛ የዛሬውን ሱዳን ጨምሮ በሮማውያን ኖብያ በግብፃውያን ኩሽ፣ በግሪኮች ኢትዮጵያ ተብላ ትጠራ የነበረችው ክፍል አገር ነች። ይህች አገር ከክርስቶስ ልደት በፊት ከ748—668 ዓመት ለ80 ዓመታት ያህል የግብፅን አገር አሸንፋ ገዝታለች።

ትንቢተ ኤርምያስ

ጸሐፊው፡— ኤርምያስ ነው። ይህ ሰው ከደቡባዊ መንግሥት ከካህናት ወገን የነበረና ከመወለዱም በፊት የእግዚአብሔር ነቢይ እንዲሆን የተመረጠ ነበር። ይህ ሰው በጣም መልካም፣ ሰላማዊና ጸዋተኛ ስለ ነበረ መሬ ለመሆን አልፈለገም። ምንም እንኳን ሥራውንና ስብከቱን ትቶ ቤቱ ሊመለስ ቢፈልግም ልቡ በመንፈስ ተሞልቶ ስለ ነበረ ሥራውን ለመተው አልቻለም። (ም. 20:9)

በይሁዳ ላይ ስለሚፈጸመው ትንቢት ኅዘኑ በጣም ስለ በዛበት ኅዘንተኛው ነቢይ ተብሎ ይጠራ ነበር። (ም. 9:1) ለእግዚአብሔር ቢያገለግልም ሥራው ምንም ውጤት አላስገኘም። እርሱም የተጠላና የተናቀ ነበር። መደብደብና መታሰርም ደርሶበታል። (ም. 35:15—17)

ኢዩሩሳሌም በባቢሎን እጅ ወደቀች። ኤርምያስም ከዘመዶቹ ጋር ተሰድዶ በሄደበት በግብጽ አገር በወገኖቹ በድንጋይ እንደ ተወገረ ይነገራል።

የኤርምያስ ሕይወት በኅዘኑ ብዛት ከብዙ ዓመታት በኋላ የተወለደውን የኢየሱስን ሕይወት ይመስላል። (ኢ.ሳ. 53:3)

የተጻፈበት ዘመን፡— ከክርስቶስ ልደት በፊት ከ635—592 ዓመት ነው። ይኸውም ንጉሥ ኢዮስያስ በይሁዳ ከነገሠበት ጊዜ አንሥቶ ኢዩሩሳሌም እስከ ወደቀች በትና ባቢሎንም እስከ ተማረከችበት ጊዜ ነው።

ዋናው አሳብ፡— የኤርምያስ ትንቢት በብዙ ነገሮች ከሌሎች ነቢያት ትንቢት ጋር ይመሳሰላል። እነርሱ እንደሚናገሩትም ስለ ኃጢአት፣ ስለ ፍርድ፣ እንዲሁም ወደ ፊት ስለሚሆነው የእስራኤላውያን መሰብሰብ ነው። ሆኖም ትንቢቱ በመጠኑ ለየት ያለ ይመስላል። የእግዚአብሔር ፈቃድ እንዲቀጡ ስለ ሆነ ከባቢሎን ጦር ሠራዊት ሳይዋጉ እጃቸውን በመስጠት እንዲማረኩ ነገራቸው። በዚህ ምክንያት ኤርምያስ አገሩን ለጠላት አሳልፎ ሰጠ በመባል ሲወቀስ ኖረ።

የኤርምያስ መጽሐፍ በ2 ነገሥት ከምዕራፍ 22 እስከ 25፤ በ2 ዜና ከምዕራፍ 34 እስከ 36 ካለው ሰፊ ታሪክ ጋር ይመሳሰላል።

አስተዋጽኦ፡—

(የመጽሐፉ መልእክቶችና ዋናዎቹ ነገሮች የተደበላለቁ ስለ ሆነ እየለያዩ ለመከፋፈል አስቸጋሪ ነው።)

1. የኤርምያስ ለነቢይነት መጠራት (ም. 1)
2. ኤርምያስ ስለ ልዩ ልዩ ትንቢቶችና ምልክቶች የተናገረው ኢየሩሳሌም ከመውደቋ ከክርስቶስ ልደት በፊት በ594 ዓመት ነው። (ም. 2፣ 39) ከእነዚህም ትንቢቶችና ምልክቶች ዋና ዋናዎቹ የሚከተሉት ናቸው፡—
ሀ) ይሁዳ ሰባ ዓመታት በምርኮኝነት እንደምትቆይ ይናገራል።
ኤር. 21፣ 4—10፤ 25፣ 11—12
ለ) እስራኤል ተሰብስባ ወደ ቀድሞ ክብሯ እንደምትመለስ። ኤር. 23፣ 3—8
ሐ) በእስራኤል ላይ ስለሚደርሰው ችግር። ይህም ችግር በኋለኛው ቀን የእግዚአብሔር ሕዝቦች ከመሰብሰባቸው በፊት ይሆናል። ኤር. 30—31
መ) ለዳዊት ስለ ተሰጠው ኪዳን መፈጸም። ኤር. 33፣ 14—26
3. ኢየሩሳሌም ከወደቀች በኋላ በፓለስቲና በተነሣው ችግር ምክንያት ወደ ግብፅ መሸሽ። (ም. 40—44)
4. ለይሁዳ ጎረቤቶችና በተለይም ለባቢሎን የተነገሩ ልዩ ልዩ ትንቢቶች። (ም. 45—51)
5. ስለ ኢየሩሳሌም መማረክ ማብራርያ። (ም. 52)

ሰቆቃወ ኤርምያስ

ጸሐፊው፡— ኤርምያስ ነው።

የተጻፈበት ዘመን፡— ከክርስቶስ ልደት በፊት በ594 ዓመት ገደማ ነው።

ዋናው አሳብ፡— የተወደደችው የኢየሩሳሌም ከተማ በባቢሎን ጦር ሠራዊት ስለ ተማረከች ኤርምያስ እንደ አዘነላት።

አስተዋጽኦ፡—

1. የኢየሩሳሌም መጥፋት (ም. 1)
2. ኢየሩሳሌም የወደቀችበት ምክንያት (ም. 2)
3. የኤርምያስ ጎዘን (ም. 3)
4. ስለ ኢየሩሳሌም መውደቅ የሚገልጹ አሳቦች (ም. 4)
5. የእርዳታ ጸሎት (ም. 5)

ማስታወሻ፡—

1. ይህ መጽሐፍ በትንቢት መጻሕፍት መካከል ቢሆንም በእርግጥ ከግጥም መጻሕፍት ጋር ይቈጠራል።
2. በዕብራይስጥ ቋንቋ በተጻፈው መጽሐፍ ውስጥ (ም. 1—2)፤ እንዲሁም ምዕራፍ 4 እያንዳንዱ ቍጥር በፊደላት ተራ ተጽፎአል። ምዕራፍ 3 ደግሞ ሦስት ሦስቱን ቍጥሮች በፊደል ተራ ይዞአል። ይኸውም የዕብራይስጥ ፊደላት 22 ሲሆኑ በምዕራፍ 3 ያሉት 66 ቍጥሮች

እንደ ፊተኞቹ ለብቻቸው ሳይሆን በ22 ተከፍለዋል ማለት ነው። ለምሳሌ ከቍጥር 1—3 ያሉት ጥቅሶች በአንድ የፊደል ተራ የተጻፉ ናቸው።

ትንቢተ ዕንባቆም

ጸሐፊው፡— ዕንባቆም ነው።

የተጻፈበት ዘመን፡— ምናልባት መጽሐፈ ኤርምያስ በተጻፈበት ወቅት፤ ማለት ከኢየሩሳሌም መውደቅ አስቀድሞ ከክርስቶስ ልደት በፊት በ610 ዓመት፤ ኢዮአቄም በነገሠበት ዘመን ይመስላል።

ዋናው አሳብ፡— ነቢዩ በእግዚአብሔር የተመረጡትን አይሁዶች እንዴት እግዚአብሔርን በማያውቁ ሰዎች ችግርና ቅጣት ወደቀባቸው በማለት ይደነቃል። የዕንባቆም ትንቢት ከሌሎች ነቢያት ትንቢት ልዩ ነው። ይኸውም እንደ ስብከት አድርጎ ወደ እግዚአብሔር እንዲመለሱ አልተናገረም። ነገር ግን ከእግዚአብሔር የተገለጠለትን ጥያቄና ትንቢት እንዲሁ ተናገረ።

አስተዋጽዖ፡—

1. እግዚአብሔር እንደ ባቢሎን ያለውን ርጉም አገር እንዴት አያጠፋም የሚል ጥያቄ (ም. 1)
2. መልሱ፡ የእግዚአብሔር ፍርድ በመጨረሻ እንደሚሆን (ም. 2)
3. የምስጋና ጸሎት ወደ እግዚአብሔር እንዳቀረበ (ም. 3)

ትንቢተ ዳንኤል

ጸሐፊው፡— ዳንኤል ራሱ ነው። እርሱም የ20 ዓመት ወጣት በነበረ ጊዜ ከክርስቶስ ልደት በፊት በ614 ዓመት ከይሁዳ ወደ ባቢሎን ተማርኮ ነበር። የኖረውም በኃያሉ በፋርስ መንግሥት ዘመን ሲሆን በሞተበት ጊዜ ዕድሜው ወደ 90 ዓመት የተጠጋ ነበር።

የተጻፈበት ዘመን፡— ከክርስቶስ ልደት በፊት ከ614—542 ዓመታት ነው።

ዋናው አሳብ፡— መጽሐፉ የሚገልጸው ስለ ዳንኤል ታሪክና እንዲሁም ወደፊት ስለሚፈጸሙት ልዩ ልዩ ትንቢቶች ነው።

አስተዋጽዖ፡—

1. የዳንኤልና የጓደኞቹ መማረክ። (ም. 1)
 2. በባቢሎን ዘመነ መንግሥት የተደረጉ ዋና ዋና ነገሮች።
 - ሀ) ስለ ንጉሥ ናቡከደነፆር (ም. 2—4)
 - ለ) ስለ ንጉሥ ብልጣሶር (ም. 5)
 3. በሜዶንና በፋርስ ዘመነ መንግሥት ስለ ተደረጉ ዋና ዋና ነገሮች። በዳርዮስ ዘመነ መንግሥት (ዳንኤል በአናብስት ጉድጓድ ስለ መጣሉ።) (ም. 6)
 4. ስለ አንዳንድ አራዊት በምሳሌ ያመለክታል፤ ወይም ስለ እነርሱ ትንቢት ይናገራል። (ም. 7—8)
 5. ስለ ሰባ ሱባዔ (ወይም ሳምንት)፤ ስለ መሢሕ መምጣትና ስለ እስራኤል መሰብሰብ የተነበየው። (ም. 9)
- ዳንኤል ከተነበየው ማለት ስለ ታላላቅ መንግሥታትና ሕዝቦች አንዳንዱ ሲፈጸም የቀረው ግን ገና ነው።

ማስታወሻ፡—

1. የዳንኤል ትምህርት አዳጋች አይደለም። በኑሮአችንም ልንጠቀምበት እንችላለን። ነገር ግን የእርሱን ትንቢት የተፈጸመውንና ያልተፈጸመውን ለይቶ ማጥናት አስቸጋሪ ነው።

2. ይህ መጽሐፍ እግዚአብሔር በአቅዱ ፍጹምነት በዚህ ዓለም ያሉትን ነገሮች ሁሉ እንደሚፈጽምና የዓለምንም ታላላቅ ሕዝቦችና መንግሥታት ታሪክ በእርሱ አቅድና ፈቃድ እንደሚሠራ ይናገራል።

3. ይህ መጽሐፍ ስለ መላእክት በብዙ ቦታዎች ይገልጻል። ደግና ክፉ መላትክት (ሰይጣን) በዘወትር ኑሮአችን እንደሚገጥሙን ይናገራል። ለምሳሌ ያህል ም. 9፡21 ና 22 ተመልከት። እንዲሁም ም. 10፡10—14፤ 20—21፤ ም. 12፡1 ተመልከት። ሦስቱ ሰዎች በእሳት ሲቃጠሉ አራተኛ ሆኖ የታየው የእግዚአብሔር ልጅ ነበር። (3፡25)

4. ናቡከደነፆር፣ ብልጣሶርና ቂሮስ በጥንታዊ ታሪክ በጣም የታወቁ ናቸው። በምዕራፍ ዘጠኝ ቊጥር አንድ የተጠቀሰው የሜዶን ዳርዮስ እስከ ዛሬም ድረስ በእር ግጥ ማን እንደ ነበረ አልታወቀም። ምናልባት ይህ ስም በባቢሎን ይነገራል። የነበሩት የነገሥታት መጠሪያ ወይም የቂሮስ ሌላ ተጨማሪ ስም ይሆን ይሆናል።

5. ብልጣሶር ወደ ባቢሎን ከተማ የጦር ሠራዊቱን አላስገባ በማለት ለመከላከል አስቦ ነበር። (ም. 5) ነገር ግን ቀሳውስቱ የከተማይቱን በር በመክፈት ሠራዊቱን እንዳስገቡ ቂሮስ በጡብ ድንጋይ ላይ ጽፎ ገልጾአል።

6. ስለ ታላላቆቹ የዓለም መንግሥታት በልዩ ልዩ ሕልሞች ተንብዮላቸዋል።

ሀ) የታላቁ ምስል በሕልም መታየት ስለ ባቢሎን፣ ፋርስ፣ ግሪክ፣ ሮሜና በኋላም ስለሚነሳው መንግሥት ይናገራል። (ም. 2)

ለ) ስለ አራዊት ያየው ራእይ ስለ ባቢሎን፣ ፋርስ፣ ግሪክ፣ እንዲሁም ስለ አለፈውና ስለ ወደፊቱ የሮማውያን መንግሥት በአንድ ላይ ይናገራል። (ም. 7)

ሐ) ስለ ሁለቱ አውራ በጎች የታየው ራእይ ስለ ሜዶንና ፋርስ፣ እንዲሁም ስለ ግሪክ ይናገራል። (ም. 8)

7. ኢየሩሳሌም እንደ ገና እንድትሠራ ትእዛዝ ከተሰጠ በኋላ (ነህምያ ማስታወሻ 4 ተመልከት) መሢሐ እንደሚመጣ እግዚአብሔር ይናገራል። ይኸውም ከ69 ሱባዔዎች በኋላ ነው። እያንዳንዱ ሱባዔ የሰባት ዓመታት ዘመን ሲሆን በድምሩ ደግሞ የ483 ዓመታት ነው። (በዚያን ጊዜ ሕዝቡ እያንዳንዱ ዓመት 360 ቀናት አለው በማለት ያስቡ ነበር።) ይህ ትእዛዝ ከክርስቶስ ልደት በፊት በ453 ዓመት በአርጤክስስ ተሰጠ። ከዚህም ከተተነበየው 483 ዓመታት በኋላ በ30 ዓመተ ምሕረት ጌታችን ተሰቀለ። ትንቢቱ እስከ እዚህ ድረስ ተፈጽሞአል።

ሰባተኛው ሱባዔ (ሰባት ዓመታት) ገና መፈጸም ነበረበት። ይህ ሱባዔ በዮሐንስ ራእይ ታላቁ የመከራ ጊዜ (ራእ. 7፡14)፣ በትንቢተ ኤርምያስ ደግሞ

የያዕቆብ የመከራ ዘመን (ኤር. 30:7) ይባላል። ይህ የመከራ ዘመን በልዩ ልዩ ቦታዎች ቢጠቀስም በተለይ በማቴዎስ 24:9—31፤ በራእይ 6:8፤ 9፤ 13—16 ተገልጿል።

8. በምዕራፍ 11:1—35 ያለው ትንቢት በብሉይና አዲስ ኪዳኖች መካከል በነበረው ዘመን ውስጥ ተፈጽሞአል። የእስክንድር ታላቅ መንግሥት በአራት ወገኖች ተከፈለ (ም. 8:22 ተመልከት።) ከእነዚህም ሁለቱ ሶርያ ከሰሜን፤ ግብፅ ከደቡብ፤ የእስራኤላውያንን አገር ከነፃነት ለየራሣቸው በመፈለግ ተዋጉ። ከሶርያ ነገሥታትም አንዱ አንጥያኮስ የተባለው በኢየሩሳሌም የነበረውን መቅደስ በውስጡ አሳማ በመሠዋቱ አርክሶታል። ይኸውም ከክርስቶስ ልደት በፊት ወደ 179 ዓመት ግድም የሆነ ታሪክ ነው። (ም. 11:31 ተመልከት።) ከቍጥር 35 ቀጥሎ የተዘረዘሩት በዓለም ታሪክ አልተገለጹም። ሆኖም የቀረው የዚህ መጽሐፍ ክፍል ትንቢት ነው። የእስራኤል ጐረቤቶች በመጨረሻ ቀን የሚሠሩትን ይናገራል።

በቍጥር 36 የተጠቀሰው ንጉሥ የሰሜንም ሆነ የደቡብ ንጉሥ ሳይሆን በመጨረሻው ቀን የሚነሣው የሮማውያን መንግሥት ገዥ ይመስላል። ደግሞም በ7:23—25፤ 8:23—25 ና 9:26—27 ተጠቅሶአል። እርሱም ከእስራኤላውያን ጋር ለአንድ ሰባዊ (ሰባት ዓመታት) ጽኑ ቃል ኪዳን ያደርጋል። ነገር ግን በሰባዊው ዕኩሌታ (ማለት 31/2 ዓመታት ቆይቶ) ኪዳኑን ያፈርሳል። ወደ ከነዓን ተጉዞ የደቡባዊውን ንጉሥ (የግብፅን ንጉሥ) ይወጋል። ከዚያም አይሁዶች የሚያቀርቡትን መሥዋዕት ሁሉ ያስቀርና እግዚአብሔር ቀርቶ እርሱ እንዲመለከ ያደርጋል። (9:27፤ 11:6 ና 11)።

በእነዚህ በቀሩት ሦስት ዓመት ተመንፈቅ ሰይጣን በትልቅ ኃይል ሕዝቡን ያስጨንቃል፤ ያታልላል፤ ታይቶ የማይታወቅ ታላቅ ችግር ያመጣል። የዚህ ታሪክ ሌሎች ክፍሎች በራእይ፤ ኢየሱስ፤ ሕዝቅኤልና እንዲሁም በአዲስ ኪዳን በልዩ ልዩ ቦታዎች ይገኛል። ሆኖም ክርስቲያኖች ስለዚህ የችግር ጊዜ በጣም ማሰብ የለብንም። ምክንያቱም መጽሐፍ ቅዱስ ይህ የሰባት ዓመታት የችግር ጊዜ ሳይጀመር ክርስቶስን በአየር ለመገናኘት እንደምንጠቅ ስለሚገልጽ ነው። (1 ቆሮ. 15:51—52) (1 ተሰ. 4:13—18) ይኸውም ችግር ካለቀ ቀኋላ ክርስቶስ አዲስ መንግሥት በዓለም ላይ በመመሥረት ሊነግሥ ይመጣል፤ እኛም ከእርሱ ጋር እንመላለሳለን። (ማቴ. 24:29—31፤ 25:31)።

ትንቢተ ሕዝቅኤል

ጸሐፊው፡— ሕዝቅኤል ነው። እርሱም እንደ ኤርምያስ ቄስ ነበር። ከክርስቶስ

ልደት በፊት በ607 ዓመት ወደ ባቢሎን በምርኮኛነት ተወሰደ።

የተጻፈበት ዘመን፡— ሕዝቅኤል በባቢሎን በምርኮኛነት በነበረበት ጊዜ ሃያ ዓመታት ያህል ትንቢት ተናገረ፤ ይኸውም ከክርስቶስ ልደት በፊት ከ600—580 ዓመታት ነበር።

ዋናው አሳብ፡— ይህ መጽሐፍ ወደፊት በይሁዳ ላይ ስለሚመጣው ፍርድ፤ በሀገራዊ ምቹ አሕዛቦች ላይ ስለሚደርሰው ዙንጌና ወደ ፊትም ለሚሰበሰቡት አይሁዶች ስለሚሆነው ክብር ይናገራል።

አስተዋጽኦ፡—

1. የሕዝቅኤል መጠራት (ም. 1—3)
2. በይሁዳ ላይ ስለሚመጣው ቅጣት (ም. 4—24)
3. በአይሁድ አቅራቢያ በሚገኙ ሰዎች ላይ የሚመጣው ቅጣት (ም. 25—32)
4. ስለ እስራኤላውያን በመጨረሻው መሰብሰብ (ም. 33—39)
5. በመጨረሻ ስለሚሠራው ቤተ መቅደስ (ም. 40—48)

ማስታወሻ፡—

1. ኤርምያስ፡ ዳንኤልና ሕዝቅኤል ሁሉም በአንድ ጊዜ (ማለት በምርኮው ጊዜ) ተናገሩ። ኤርምያስ በእስራኤል አገር ለቀሩት ሰዎች ተናገረ። የዳንኤል መልእክት ግን በባቢሎን መንግሥት ለሚያገለግሉ ገዢዎች ሲሆን፤ የሕዝቅኤል ደግሞ በባቢሎን ለተበታተነው ተራ ሕዝብ ነበር።

2. ክርስቶስ ዙፋኑን ከአነሣ በኋላ ስለሚሠራው አዲስ መቅደስ ከተሰጠው መግለጫ ሌላ (ም. 40—48) በምዕራፍ 37 ስለ ደረቅ አጥንት የተሰጠው ትንቢት ይገኛል። ይህ ራእይ ለብዙ ዓመታት የሞቱ ሆነው በዓለም ስለ ተበታተኑት አይሁዶች እንደገና መሰብሰብ ይናገራል። ከ2,000 ዓመታት በኋላ ለመጀመሪያ ጊዜ በ1940 ዓ. ም. የአይሁድ መንግሥት በካኖን ተቋቋመ። ይህም የመጨረሻዎቹ ቀናት መቃረባቸውን በግልጽ ያሳያል።

3. ምዕራፍ 38 ና 39 ከእስራኤል ሰሜን ስለሚገኙ ሕዝቦች መጥፋት ይነግሩ ናል። ይኸውም እስራኤልን ለመውረር በአሰቡ ጊዜ ነው። ጎግ የሚባለው ማጎግ የተባለው አገረ ገዢ ነው። ሞሳሕና ቶቤል የተባሉት ከተሞች (38፡3) ምናልባት ዛሬ ሞስኮና ቶበሊስ የሚባሉት ይሆናሉ። በማለት አንዳንድ ሊቃውንት ይናገራሉ። ጋሚርና ቲርጋማ (38፡6) የዛሬዎቹ የጀርመንና የቱርክ አገሮች እንደ ሆኑ ይታሰባል። (ዘፍጥ. 10፡2—3 ስለ እነዚህ ስሞች ይናገራል።)

ይህ ትንቢት እንደሚነግረን በመጨረሻዎቹ ቀናት እነዚህ ሕዝቦች በኅብረት ሆነው እስራኤልን ለመውረር ወደ ደቡብ ይዘምታሉ። እንደ ተቃረቡም ራሱ እግዚአብሔር አብዛኛውን የጦር ሠራዊታቸውን ያጠፋል፤ የቀሩትም ወደ አገራቸው ይሸሻሉ።

ትንቢተ አብድዩ

ጸሐፊው፡— አብድዩ ነው። የስሙ ትርጉም የእግዚአብሔር ባርያ ማለት ነው።

የተጻፈበት ዘመን፡— ከክርስቶስ ልደት በፊት በ594 ኢየሩሳሌም እንደወደቀች ነው።

ዋናው አሳብ፡— የኤዶምያስ ነገድ ከያዕቆብ ወንድም ከዲሣው ሲያያዝ የመጣ ሕዝብ ነው። እነርሱም ኢየሩሳሌም በጠላት ስትወድቅና እስራኤላውያንም ሲማረኩ ሁልጊዜ በጣም ይደሰቱ ነበር (ዘጉልቁ 20፡14 ተመልከት።) አብድዩም እነዚህ ሕዝቦች በእስራኤል መውደቅ መደሰት እንደማይገባቸው ይናገራል። እግዚአብሔር የመረጣቸውን እስራኤላውያንን ቢቀጣቸውም እንኳ እንደገና እርሱ ራሱ ታላቅ ሕዝብ እንደሚያደርጋቸው ይናገራል።

አስተዋጽኦ፡— 1. የኤዶምያስ መጥፋት (ቀ. 1—16)

2. የእስራኤል እንደገና መጻን። (ቀ. 17—21)

ማስታወሻ፡—

1. የአብድዩ መጽሐፍ ከብሉይ ኪዳን መጻሕፍት ሁሉ አጭር ነው።
2. ሳኦል፡ ዳዊትና ሰሎሞን ከኤዶምያስ ጋር እየተዋጉ ኤዶምያስ ከእስራኤል አንድ ግዛት ሆኖ ለብዙ ዓመታት እንድትቆይ አደረጉ። ከዚህም በኋላ ከክርስቶስ ልደት በፊት በ300 ዓመት ገደማ ዝናማይቱ በደንጊያ የተከተ መችው የፒትራ ከተማ በአረብ ነገዶች እጅ ወደቀች።
3. በክርስቶስ ዘመን ይሁዳን ይገዙ የነበሩት የሄሮድስ ቤተ ዘመዶች ከኤዶምያስ ነገድ የመጡ ነበሩ። ይኸውም በማቴዎስ 2፡1፤ 6፡14 በሌሎችም ተገልጾልኋል።

ትንቢተ ሐጌ

ጸሐፊው፡— ነቢዩ ሐጌ ነው። እርሱም የተወለደው በምርኮው ጊዜ ሲሆን በዕዝራ 5፡1 እንዲሁም 6፡14 ተጠቅሶአል።

የተጻፈበት ጊዜ፡— ከክርስቶስ ልደት በፊት በ520 ዓመት ይመስላል።

ዋናው አሳብ፡— የሐጌ መልእክት የእስራኤል ልጆች ሊሠሩ የጀመሩትን የቤተ መቅደስን ሥራ እንዲፈጽሙ ማደፋፈር ነበር።

አስተዋጽኦ፡— 1. ሰዎች ቤታቸውን ከእግዚአብሔር ቤት አስቀድመው ስለ ሠሩ ተገሠዱ። (ም. 1)

2. ሕዝቡ በእግዚአብሔር እንዲታመኑ ተደፋፈሩ። (ም. 2፡1—9)

3. ያለፉት ፍርዶች የሚመጣውም በረከት ከእግዚአብሔር እንደሚሆን ገለጠላቸው። (ም. 2፡10—23)

ትንቢተ ዘካርያስ

ጸሐፊው፡— ዘካርያስ ነው። ከሐጌ ጋር በአንድነት የኖረ ሲሆን በዘሩባቤል መሪነት ከባቢሎን የተመለሰ ይመስላል። ይህም ዘካርያስ በመቅደስ ተገድሎአል በማለት ኢየሱስ በንግግሩ የጠቀሰው ሰው ሳይሆን አይቀርም።

የተጻፈበት ዘመን፡— ከክርስቶስ ልደት በፊት ወደ 530 ዓመት ግድም ይሆናል።

ዋናው አሳብ፡— የዘካርያስ መልእክቶች ስለ ወደፊቱ ኢየሩሳሌም፤ ስለ እስራኤል ሕዝብና ስለ መሢሔ መምጣት ይናገራሉ።

አስተዋጽኦ፡— 1. ስለ አለፈው የኢየሩሳሌም መጥፋትና በኋላም ስለምታገኘው ደስታና ክብር ስምንት ራእዮች ይገለጻሉ። (ም. 1—6)

2. የበፊቱን ሐሰተኛ አምልኮ ወደፊት በእግዚአብሔር ከሚሆነው እውነተኛ፤ ልባዊ አምልኮ ያመዛዝናል። (ም. 7—8)

3. ስለ መጀመሪያውና ሁለተኛው የጌታ መምጣት የሚናገሩ ትንቢቶች። (ም. 9—14)

ማስታወሻ፡—

1. በዘካርያስ ውስጥ ስለ ክርስቶስ አንደኛ መምጣት የተሰጠው ትንቢት (ም. 9፡9)፤ እንዲሁም ስለ ሁለተኛ መምጣቱ የተነበየውን (ም. 12፡10፤ ራእ. 1፡7 ተመልከት) በዘካርያስ 13፡6—7፤ ደግሞ 14፡4 እናገኛለን።

2. ክርስቶስ የእስራኤልን ጠላቶች በታላቁ ጦርነት እንደሚያጠፋ በጣም ግልጽ አድርጎ ይናገራል። (ዘካ. 12፡19፤ 14፡1-3)
3. ክርስቶስ እንደ ቊጥጥኑ ነው። (ዘካ. 3፡8፤ 6፡12-13፤ ኢሳ. 11፡1፤ ኤር. 23፡5፤ 33፡15 ተመልከት።)

ትንቢተ ሚልክያስ

ጸሐፊው፡— ሚልክያስ ነው። የስሙም ትርጉም መልእክተኛዬ ማለት ነው። ይህ ስም የዚህች መጽሐፍ ጸሐፊ መጠሪያ ስሙ ይሁን ወይም የማዕረግ ስሙ በዕርግጥ አልታወቀም። ከዚህም በቀር የነቢዩን የቀድሞ ሁኔታ የሚገልጽ ነገር የለም።

የተጻፈበት ዘመን፡— ክርስቶስ ልደት በፊት በ400 ዓመት በነህምያ ዘመን በነበረው በሚልክያስ የመጨረሻው የብሉይ ኪዳን መጽሐፍ ተጻፈ።

ዋናው አሳብ፡— ከነህምያ መንፈሳዊ መታደስ በኋላ (ነህምያ 8፡10) የሕዝቡ ልብ እየቀዘቀዘና አምልኮአቸው ሆነ ሕይወታቸው እየተበላሸ ሄደ። በሦስት ልዩ ልዩ ሁኔታዎች ኃጢአት አደረጉ።

- ሀ) በእግዚአብሔር ፊት
- ለ) በጎረቤቶቻቸው ፊት
- ሐ) በቤተ ሰባቸው ፊት

ሚልክያስ ወደ እውነተኛው ሕይወት ሊመልሳቸው በመሞከር በቅርብ የሚመጣውን መሢሕ እንዲመለከቱ ለማድረግ ጻፈላቸው።

- አስተዋጽኦ፡—
1. እግዚአብሔር ለእስራኤል ያለው የምሕረት ፍቅር።
 2. የእስራኤል ልጆች እግዚአብሔርን ስለ ናቁና የማይገባም መሥዋዕት በመሠዊያው ስላቀረቡ ተግሣጽ። (ም. 1፡6-2፡12)
 3. ሰዎች ስለ ጋብቻ በመሳሳት በቀላሉ ስለሚፋቱ ተግሣጽ። (ም. 2፡13-16)
 4. መሢሐ ሕዝቡን ለማንጸት እንደሚመጣ። (ም. 2፡13-3፡5)
 5. ሰዎች ለእግዚአብሔር አሥራት ለመስጠት በመሰሰታቸው የደረሰባቸው ተግሣጽ። (ም. 3፡6-15)
 6. እግዚአብሔርን በእውነተኛ ልቦና የሚያከብሩ በረከት እንደሚሆንላቸው። (ም. 3፡16-4፡6)

ማስታወሻ፡—

1. ሚልክያስ ክርስቶስ ሳይወለድ ከእግዚአብሔር በመጨረሻ የተላከ ነቢይ ነው። እስከ ዛሬ ድረስ ብዙ አይሁዶች ክርስቶስንና የክርስቶስን ወንጌል ስላልተቀበሉ፤ ሚልክያስ የአይሁዶች መጽሐፍ ቅዱስ መጨረሻ ነው። በኢየሱስ ዘመን የነበሩ አይሁዶች ተስፋ የተደረገላቸውን መሢሕ መቀበል አልፈዋቸውም። እስከ ዛሬም ድረስ እግዚአብሔር መሢሕ እንዲልክላቸው ይጠበቃል። ይህ ነቢይ ከተናገረ 2400 ዓመታት ይሆነዋል።

2. በሚልክያስ 4:5ና3:1 ላይ የተጠቀሰው ኤልያስ በ፩ ነገሥት የተጻፈው እርግጠኛው ኤልያስ አይደለም። ነገር ግን ለምሳሌ የተጠቀሰ ነው። መጥምቁ ዮሐንስ መልእክተኛ ሆኖ ለጌታ መንገድ አዘጋጀ። (ሉቃ. 1:17፤ ማቴ. 11:14፤ 17:11)

3. እግዚአብሔር እስራኤላውያንን ለምን ወደደ? ለዚህ ምክንያት አናገኝለትም። ዛሬስ እኛን ለምን ይወደናል? ለዚሁም ምንም መልስ አናገኝም። እግዚአብሔር ሲመርጠን ከራሱ በቀር ምክንያቱን የሚያውቅ የለም። እርሱ ራሱ እንደ ፈቃዱ ከማድረግ በቀር እኛ ተወዳጆችና መልካሞች ልንሆን አንችልም። እኛ ጽድቁን የናቅን የእግዚአብሔር ጠላቶች እንደ ነበርን መርሳት የለብንም። ነገር ግን እግዚአብሔር በምሕረቱ ባለጠጋ ስለ ሆነ ወደደን። ከታላቅ ፍቅሩም የተነሣ ምንም እንኳ በመበደላችን ሙታን ብንሆን ከክርስቶስ ጋር ሕይወት ሰጠን። በክርስቶስ ኢየሱስም ጸጋን አገኘን፤ ከእርሱም ጋር ከሙታን በመነሣት በሰማያዊ ስፍራ ከእርሱ ጋር አስቀመጠን።

«ጸጋው በእምነት አድናናል፤ ይህም የእግዚአብሔር ስጦታ ነው እንጂ ከእኛ አይደለም፤ ማንም እንዳይመክ ከሥራ አይደለም። እኛ ፍጥረቱ ነንና እንመላለስበት ዘንድ እግዚአብሔር አስቀድሞ ያዘጋጀውን መልካሙን ሥራ ለማድረግ በክርስቶስ ኢየሱስ ተፈጠርን።» ኤፌ. 2:4-10

በብሉይና በአዲስ ኪዳን መካከል ያሉት ዘመናት

በ400 ዓመታት መካከል ማለት ከነህምያና ከሚልክያስ እስከ ክርስቶስ ልደት ድረስ የተደረጉት ነገሮች የሚከተሉት ናቸው። የፋርስ መንግሥት፤ ከነዓንም ጭምር በታላቁ እስክንድር ሥር ከክርስቶስ ልደት በፊት በ341 ዓመት ወደቁ። ይህ የታላቁ እስክንድር መንግሥት ለ10 ዓመታት ቆይቶ እርሱ ከሞተ በኋላ በ4 የጦር መሪዎቹ ተከፈለ። ከነዓን አንድ ጊዜ የሦርያ፤ አንድ ጊዜ ደግሞ የምስር (ግብፅ) ክፍል በመሆን ተገዝታለች። የሦርያ ገዢ የነበረው አንጥያኮስ ከክርስቶስ ልደት በፊት በ178 ዓመት ኢየሩሳሌምን ማረከና ቤተ መቅደሱ ውስጥ አሳማ በመሠዋቱ አረከሰው። ከ4 ዓመታት በኋላ አንድ ማታትያስ የተባለ ከህን ሕዝቡን በባዕድ ገዢዎቻቸው ላይ እንዲነው መራ። በዚህም ምክንያት ለ100 ዓመታት ያህል ያለማ ቋረጥ ውጊያ ተደረገ። ከክርስቶስ ልደት በፊት በ71 ዓመት የሮሜ ወታደሮች ፍምፍምዮስ በተባለው መሪያቸው አማካይነት ኢየሩሳሌምን ያዙ። ኢየሱስ በይሁዳ በቤተ ልሔም እስከ ተወለደበት ጊዜ ድረስ ኢየሩሳሌም በሮማውያን እጅ ነበረች። በዚህም በዓንኤል ምዕራፍ 2 ላይ ስለ አራት የዓለም መንግሥታት የተተነበየው ተፈጸመ።

በዚያን ዘመን ብዙዎቹ የጊዜውን ሁኔታ የሚገልጹና በጊዜውም የተደረጉትን የሚያስረዱ መጻሕፍት ቢጻፉ በመጽሐፍ ቅዱስ ውስጥ አልተጨመሩም። በተለይም በአይሁድ ሕዝብ ዘንድ በሃይማኖት ረገድ ከፍተኛ መለዋወጥ ተደርጎአል። ይኸውም እንደሚከተለው ተመድቦአል፡-

1. የእስራኤል ሕዝብ ጣዖት ማምለክ እንደማይገባቸው ተረዱ። በባቢሎን ለ70 ዓመታት በምርኮኛነት በነበሩበት ጊዜ ጣዖቶቻቸውን ሁሉ ጣሉ። ይሁን እንጂ

በአንጩትና በድንጋይ ጣዖቶች ምትክ የሙሴን ሕግጋት እንደ ጣዖት ለማምለክ አዘነበሉ። ሕግን በየሁኔታው ሁሉ በመጠበቅ ቅድስናንና ደኅንነትን ለማግኘት በከንቱ ደከሙ።

2. የምኩራብ አስፈላጊነት በዚህን ጊዜ እየታወቀ ሄደ። በአዘቦርት ቀን የትምህርት መስጫ፤ በየቅዳሜውም የመጻሕፍት መስበኪያ ነበር።

3. የአይሁድ ቋንቋ (ዕብራይስጥ) ቀስ በቀስ እየተረሳ ሄደ። የሶርያን ቋንቋ የራሳቸው ቋንቋ አድርገው ይነጋገሩበት ጀመር። ኢየሱስና ደቀ መዛሙርቱም ይህንኑ ቋንቋ በአገራቸው ይነጋገሩበት ነበር። ብሉይ ኪዳን ደግሞ ወደ ግልክ ቋንቋ ተተረጉሙ።

4. አይሁድ በብዙ ክፍል ተከፍለው ነበር።

ሀ) ፈሪሳውያን፡— ከውጭ የሆኑ አሳቦችን በመቃወም የሠለጠኑ ነበሩ። ደኅንነት የሚገኘው የሙሴን ሕግ በመጠበቅ መሆኑን፤ ሌላም ነገር እንዲሁ እየጨማመሩ አስተማሩ። እነርሱ በእርግጥ የክርስቶስ ጠላቶች ነበሩ።

ለ) ጸሐፊዎች፡— ከፈሪሳውያን በሥራቸው ሆነ በእምነታቸው የተመሳሰሉ ነበሩ።

ሐ) ሰዱቃውያን፡— የግሪኮችን አሳብ በመቀበል ብሉይ ኪዳንን የካዱ ባይሆንም ስለ ሙታን ትንሣኤ አያምኑም ነበር።

መሢሐ

እግዚአብሔር መሢሐን እንደሚልክ በብሉይ ኪዳን ተስፋ ተሰጥቶአል። መሢሕ ማለት የተቀባ ማለት ነው። በዕብራይስጥ መሢሕ በግሪክ ልክ ክርስቶስ እንደ ማለት ነው። ብሉይ ኪዳን በሁለት ሁኔታዎች ይመስለዋል። አንደኛ፡ እራሱን ለመሥዋዕት እንደ አቀረበ ትሁት አዳኝ፤ ሁለተኛ፡ ሕዝቡን ነፃ ሊያወጣ እንደ ሚመጣ ኃያል ንጉሥ።

ከሚልክያስ መልእክትና ከኢየሱስም መምጣት በኋላ ሁሉ ይህ የኋለኛው መሢሕ ማለት ኃያሉ ንጉሥ ከእግዚአብሔር እንደሚመጣ ብዙ ሰዎች ተጠባበቁ። ስለዚህ ነበር በትሁቱ ኢየሱስ ምኞታቸውና ተስፋቸው ሁሉ ያልተፈጸመላቸው። የእግዚአብሔር አቅድ ኢየሱስ አስቀድሞ ስለ ዓለም ኃጢአት የጽድቅ መሥዋዕት ሆኖ እንዲቀርብና በኋላም በሰላም በክብር ተመልሶ ባለሙከት ላይ እንዲፈርድ ነው። የመሢሐ የመጀመሪያ ሥራ ከ2,000 ዓመታት በፊት ተፈጽሞአል። የመጨረሻዎቹ ቀናት እየተቃረቡ መሄዳቸውን በዕለታዊ ኑሮአችን በምናስተውልበት ጊዜ ግን የኢየሱስ ዳግመኛ መምጣት ደግሞ እየተቃረበ መሄዱን ልንገነዘብ እንችላለን። ዳግመኛ በሚመጣበት ጊዜ እንደ በፊቱ ትሁትና በሰዎች ዘንድ የሚጉላላ ሳይሆን በታላቅ ክብር በሰማይ መላእክት ታጅቦ ይመጣል።